

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Ondřej Fliegel

**Průvodce poučovací povinností v civilním
soudním řízení**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 18. 6. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 165 607 znaků včetně mezer.

Ondřej Fliegel, diplomant

V Praze dne 18. 6. 2023

Obsah

Úvod.....	1
1. Teoretická východiska práce.....	3
1.1. Civilní proces jako pojem a jeho definiční znaky	3
1.1.1. Procesní vztahy, procesní úkony a procesní subjekty	4
1.1.1.1. Účastenství v řízení.....	4
1.2. Základní právní principy civilního procesu významné z hlediska poučovací povinnosti soudu.	6
1.2.1. Právo na spravedlivý proces.....	8
1.2.1.1. Princip kontradiktornosti	8
1.2.1.2. Princip rovnosti účastníků řízení	9
1.3. Problém s příliš extenzivním poučením účastníka	11
2. Průvodce poučovací povinností soudů v civilním sporném řízení podle jednotlivých fází řízení.....	12
2.1. Základní vymezení poučovací povinnosti a pravidla obecného charakteru	12
2.1.1. Generální klauzule poučovací povinnosti podle § 5	12
2.1.2. Formální požadavky poučení	13
2.2. Řízení v prvním stupni	15
2.2.1. Zahájení sporného řízení	15
2.2.1.2. Poučení o možnosti žádat o ustanovení zástupce podle § 30.....	18
2.2.1.3. Poučení poskytnuté prostřednictvím zástupce podle § 32 odst. 3.....	19
2.2.1.4. Poučení o ukládání písemností u soudu s účinky doručení podle § 46c odst. 3 ..	19
2.2.1.5. Poučení o následcích odepření přijetí písemnosti podle § 50c odst. 1 až 3	20
2.2.2. Příprava jednání.....	21
2.2.2.1. Poučení o námitce podjatosti podle § 15a.....	22
2.2.2.2. Poučení o následcích nesplnění kvalifikované výzvy k vyjádření k žalobě podle § 114b odst. 5	24
2.2.2.3. Poučení v rámci přípravného jednání podle § 114c.....	26
2.2.2.4. Poučení o možnosti rozhodnout bez jednání podle § 115a.....	28
2.2.3. Jednání.....	30
2.2.3.1. Poučení vyslychaných osob podle § 126, § 126a, § 127, § 127a a § 131	31
2.2.3.1.1. Poučení vyslychaného svědka.....	31
2.2.3.1.2. Poučení vyslychaného účastníka.....	33
2.2.3.2. Poučení podle § 118a odst. 1 až 3	34

2.2.3.2.1. Výzva k dotvrzení rozhodných skutečností a navržení důkazů podle § 118a odst. 1 a 3	36
2.2.3.2.2. Poučení o překvalifikování skutkových tvrzení podle § 118a odst. 2	37
2.2.3.2.3. Poučení o koncentraci řízení podle § 118b odst. 1 až 3	39
2.2.3.2.4. Poučení účastníků zastoupených advokátem nebo notářem podle § 118 odst. 4	41
2.2.3.3. Poučení o neúplné apelaci podle § 119a odst. 1	42
2.2.3.4. Poučení o opravných prostředcích a výkonu rozhodnutí podle § 156 odst. 1	43
2.3. Odvolací řízení	45
2.3.1. Postup odvolacího soudu podle § 213b odst. 1 a 2	46
2.4. Dovolací řízení	50
2.4.1. Poučovací povinnost soudu – nenařízené jednání	50
2.4.2. Poučovací povinnost – nařízené jednání s akcentem na poučovací povinnosti dle § 118a	52
Závěr.....	54
Seznam použitých zkratk.....	56
Seznam použitých zdrojů	58
Abstrakt	64
Abstract	65

Velice tímto děkuji své rodině za trpělivost, přítelkyni, která mi byla vždy oporou a vedoucí diplomové práce prof. JUDr. Aleně Mackové, Ph.D. za vstřícnost a cenné rady v průběhu vedení mé práce.

Úvod

Tato diplomová práce zkoumá problematiku institutu poučovací povinnosti soudů v civilním sporném řízení. Poučovací povinnost v civilním procesu má nezastupitelnou pozici v českém právním řádu. Tato pozice je dána již historicky a porevolučními změnami koncepce občanského soudního řízení, kdy začala být odpovědnost za výsledek sporného řízení přenášena více na účastníky. Znalost soudní judikatury v oblasti poučovací povinnosti je však neméně důležitá a zastává zde významnou pozici. Právě rozhodování soudů nejvyšších příček soudní soustavy bude v práci věnována speciální pozornost. Ačkoliv v kontinentálním právním systému nemá soudní judikatura sílu právních norem, její faktická hodnota na konečný výsledek soudního řízení je v současnosti už neoddiskutovatelná.

Téma poučovací povinnosti pro svou závěrečnou práci jsem si vybral v práci v advokátních kancelářích, které jsem se při studiu právnické fakulty věnoval. Díky každodennímu styku s rozhodnutími všech instancí našich civilních soudů dozvěděl, jak významným institutem poučovací povinnost je. Mou pozornost si získala zejména, protože jsem zjistil, že civilní soudy v poučení občasně chybují a že taková může způsobit vadnost řízení jako celku. Při důkladnějším studiu následného řešení vadného poučení jsem zjistil, že tato povinnost soudu je nejen chráněna tuzemským ústavním pořádkem, ale vytváří i jeden z vrcholných aspektů práva na spravedlivý proces. Tedy jednoho z nejdůležitějších procesních pilířů vůbec. Během vyhledávání informací o této problematice jsem dále zjistil, že ačkoliv je poučovací povinnost bezesporu velmi významným fenoménem, není ji dle mého názoru věnována dostačující pozornost. Tím spíše, pokud účastník řízení není odborníkem procesního práva, který si pouze potřebuje prohloubit své teoretické znalosti v problematice. Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodnul vypracovat průvodce poučovací povinností v civilním řízení, který bude zaměřen zejména, nikoliv však výhradně, na praktický pohled na tento institut.

V práci bude věnována zvýšená pozornost rozhodovací činnosti nejvyšších instancí civilní soudní soustavy. Soudní judikaturu je vhodné zkoumat, neboť dovytváří zákonný rámec pravidel v občanském soudním řízení. Pro oblast poučovací povinnosti platí výše tvrzené o to více, protože je zde judikatura Ústavního a Nejvyššího soudu České republiky velmi bohatá a její znalost je nezbytná pro úspěšné uplatňování účastníkovy práv v průběhu řízení.

Průvodce si klade za cíl vysvětlit komplexně průběh civilního řízení z pohledu poučovací povinnosti účastníka řízení, který procesněprávním expertem. Zároveň je práce však adresována i zkušeným právníkům, kterým zase nabízí ustálenou judikaturu, ale zvýšená pozornost bude

věnována recentním judikатурním východiskům vrcholných soudů na povinnost soudů poučovat účastníky řízení v jednotlivých fázích řízení.

Diplomová práce v úvodních kapitolách stručně shrne nejvýznamnější teoretické základy poučovací povinnosti soudů, avšak dále bude pozornost zaměřena zejména na poučení soudu v jednotlivých fázích řízení před soudem prvního stupně, odvolacím soudem a závěrem i soudem dovolacím.

1. Teoretická východiska práce

1.1. Civilní proces jako pojem a jeho definiční znaky

Civilní proces bývá teorií¹ charakterizován jako jeden ze základních typů soudních řízení, v němž vystupuje soud v roli nestranného třetího subjektu, a který upravuje výšeč právních vztahů soukromoprávní povahy. Členění práva na právo soukromé a právo veřejné vychází již z římského práva. Přesné rozdělení těchto právních oblastí neexistuje, v praxi je však využíváno několik teorií, které napomáhají k určení, zda je právní vztah soukromoprávní či veřejnoprávní. Mezi tři základní teorie patří teorie zájmová, teorie mocenská a teorie organická.

U teorie zájmové, jak již napovídá její název, je určující povaha zájmu, který je v daném případě sledován. Z důvodu, že takový závěr je ve své podstatě tautologický, je tato teorie považována spíše za pomocnou, neboť i v právu soukromém existuje úprava vztahů, které ve své podstatě sledují veřejný zájem. Jako příklad lze v této souvislosti uvést institut opatrovnictví, ochrany spotřebitele, popřípadě i rodinné právo, přičemž každý z nich je upraven v občanském zákoníku, jako kodexu, který je základním pilířem občanského práva hmotného, respektive soukromého práva jako celku.

Druhou zmiňovanou byla teorie mocenská, která bývá v literatuře označována taktéž jako teorie subordinační. Tato teorie se pro diferenciaci práva zaměřuje na účastníky toho kterého právního vztahu a sleduje jejich vzájemné postavení. Pokud stojí proti sobě v postavení nadřazenosti a podřazenosti, je právní vztah veřejné povahy. Na druhé straně podle subordinační teorie je pro soukromoprávní vztahy typické rovné postavení subjektů právního vztahu.

Poslední a v současnosti pravděpodobně nejužívanější je teorie organická, jež je taktéž někdy označována za teorii subjektů. Tato teorie považuje za určující hledisko, zda se právní subjekt ocitá v právním vztahu z důvodu své příslušnosti ke státu, popř. jinému veřejnému subjektu (v takovém případě tedy půjde o veřejnoprávní vztah) anebo nikoliv².

¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 33.

² KOPECKÝ, M. Správní právo. Obecná část. 2. vydání, Praha: C. H. Beck., 2019, s. 8 – 12.

1.1.1. Procesní vztahy, procesní úkony a procesní subjekty

Pro civilní proces jsou definující jeho tři pojmové prvky, a sice procesní vztahy, procesní subjekty a procesní úkony. Procesní vztahy zpravidla vznikají zahájením procesu, přičemž jsou významné zejména jejich závazností a vynutitelností. Civilní proces lze považovat za jeden ucelený komplexní procesní vztah, avšak v rámci civilního procesu se vyskytuje řada dílčích a konkrétních procesních vztahů mezi účastníky řízení, která však dále v řízení vznikají, zanikají, mění se, popř. se rozšiřují na další procesní subjekty. Proces jako ucelený právní vztah je typicky trojstranný³, kdy proti sobě stojí dvě strany, mající vzájemné konkrétní právní vztahy, které jsou tvořeny jednotlivými právy a povinnostmi. Třetí stranou řízení je soud, jehož účast na řízení je naprosto nezbytná a vystupuje v řízení z pozice jakéhosi nezúčastněného třetího a společně s účastníky tvoří procesní subjekty.

Procesními subjekty jsou zásadně pouze soud a účastníci, neboť pouze ti mohou svými úkony ovlivňovat samotné řízení, a tudíž pouze oni vstupují do procesu jako uceleného právního vztahu.

Závěrem je nezbytné uvést i poslední pojmový prvek – procesní úkony, které jsou realizovány subjekty řízení a jimiž dochází ke vzniku, změně, popř. zániku konkrétních procesních vztahů. Právě v tomto lze spatřovat onu komplexitu a provázanost, když se díváme na civilní proces jako jeden ucelený procesní vztah. Vzhledem k výše uvedenému lze za procesní úkony považovat typicky žalobu, popř. jiné podání soudu jako odvolání, dovolání, ústavní stížnost, ale třeba také poučení účastníka⁴.

1.1.1.1. Účastenství v řízení

Účastníky civilního sporného řízení jsou osoby, jejichž práva a povinnosti jsou v daném řízení projednávána a o nichž je následně rozhodováno. Účastníci řízení bývají ve sporném řízení označováni také jako strany sporu, popř. obecněji procesní strany. Současná platná právní úprava přejímá výhradně formální vymezení účastníka řízení. Formální pojetí účastenství je vyjádřeno v ustanovení § 90 OSŘ, dle něž jsou účastníky řízení žalobce a žalovaný, přičemž jejich postavení je dáno čistě procesně dle údajů obsažených v žalobě. Žalobcem je subjekt, jenž podal soudu žalobu a vyjádřil tím svou vůli vystupovat v řízení jako žalobce, a to bez ohledu na jeho hmotněprávní postavení ve sporu. Na druhé straně musí existovat i žalovaná strana, kterou je osoba takto označená, která neboť definující je zde právě vně projevená vůle žalobce.⁵ Z hlediska

³ Uvedené platí u sporného řízení, v němž vystupují vždy alespoň dva účastníci. V případě nesporného řízení musí v procesu vystupovat minimálně jeden účastník.

⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 173.

⁵ COUFALÍK P., Procesněprávní vztah. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 54

účastenství je tedy zcela nepodstatné, zda toto procesní postavení je vázáno na skutečnou hmotněprávní stránku, tedy zda je žalobce skutečným nositelem subjektivního práva a žalovaný nositelem subjektivní povinnosti⁶.

Civilní sporné řízení je ovládáno dispoziční zásadou, což znamená, že řízení, jež je určeno k ochraně soukromých subjektivních práv je vedeno pouze za předpokladu, že si nositel těchto práv soudní ochranu přeje. Winterová chápe dispoziční zásadu jako procesní iniciativu, která je dána výhradně do rukou účastníků řízení. Tato iniciativa se v procesu projevuje zejména možnostmi nakládáním se samotným řízením anebo s předmětem řízení. V praxi se dispoziční zásada projevuje nejčastěji tak, že žalobce, jako strana sporu, řízení zahajuje podáním žaloby, jejím zpětvzetím může řízení zastavit anebo může žalovaný podat vzájemnou žalobu a tím předmět řízení rozšířit.⁷ Právní základ dispoziční zásady, jež ovládá civilní sporný proces lze vyvozovat hned z několika právních pramenů, a to např. z § 3 OSŘ⁸, § 5 odst. 1 zákona o soudech a soudcích⁹. Tato zásada však kromě procesněprávních předpisů plyne i z hmotněprávních norem, kdy ustanovení § 12 o. z. stanovuje právo domáhat se práva na soudní ochranu u orgánu veřejné moci v případě, že se osoba cítí být zkrácena na svých právech. Uvedené taktéž vyplývá i z čl. 36 odst. 1 LZPS.

Oprávnění stran sporu nakládat s řízením se projevuje také tak, že se v průběhu řízení, nebo dokonce i před jeho zahájením, mohou osoby žalobce, popř. žalobců a žalovaných měnit, rozšiřovat či zužovat. Tuto možnost výslovně připouští ust. § 92 (odst. 1 až odst. 3) a § 107a, dle nichž je změna okruhu účastníků v zásadě možná, a to tak že ke stávajícím účastníkům řízení přistoupí účastník nový, anebo stávající účastník řízení z řízení vystoupí a na jeho pozici bude přibrán subjekt nový. Uvedené bylo zavedeno občanským soudním řádem zejména pro případy, kdy daný procesněprávní vztah nemusí mít podporu v rovině subjektivních hmotných práv, a tedy slouží ke zhojení nedostatku aktivní nebo pasivní věcné legitimace. S tímto úzce souvisí institut hlavní¹⁰ a vedlejší intervence¹¹.

⁶ Pro úplnost lze uvést usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 8. 1999, sp. zn. 21 Cdo 2588/98, v němž dovolací soud stanovil následující: „V žalobě označený účastník, je-li fyzickou nebo právnickou osobou, je procesně legitimován; podle toho, zda vystupuje na straně navrhovatele (žalobce), anebo na straně odpůrce (žalovaného), je rozlišována aktivní a pasivní procesní legitimace. Jestliže ten, kdo byl označen jako (odpůrce) žalovaný (má pasivní procesní legitimaci), není účastníkem hmotněprávního vztahu, o který v řízení jde, soud žalobu zamítne pro nedostatek pasivní věcné legitimace.“

⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 75

⁸ „Občanské soudní řízení je jednou ze záruk spravedlnosti a práva, slouží upevňování a rozvíjení zásad soukromého práva. Každý se může domáhat u soudu ochrany soukromého práva, které bylo ohroženo nebo porušeno.“

⁹ „Každý se může domáhat ochrany svých práv před soudem zákonem stanoveným způsobem.“

¹⁰ § 91a.

¹¹ § 93.

Prvně jmenovaná intervence umožňuje subjektu, který v původním řízení vůbec nefiguroval, ale je přesvědčený, že právě jemu svědčí právo, o němž je veden spor řízení, do řízení vstoupit. Po podání tzv. intervenční žaloby, je zahájeno nové řízení, v němž jsou v pozici žalovaných původního řízení a slouží k rychlejšímu a hospodárnějšímu projednání věci, než kdyby musel subjekt, který je skutečným nositelem aktivní věcné legitimace ve věci podávat novou obecnou žalobu ve smyslu ust. § 79 OSŘ. Z důvodu zachování účelu hlavní intervence je nutné původní řízení přerušit a zpravidla spojit obě věci ke společnému projednání ve smyslu § 112 OSŘ, aby nedošlo v případě pozitivního rozhodnutí pro intervenujícího žalobce ke zbytečným průtahům a nadbytečným nákladům řízení. Pokud intervent ve věci uspěje, dojde k zamítnutí původní žaloby a výroky rozhodnutí směřují vůči všem žalovaným bez rozdílu. V případě zamítnutí intervenční žaloby se však soud musí zabývat důvodností původní žaloby a pokračuje v řízení, jako by k přerušení vůbec nedošlo. Institut vedlejší intervence naopak původní řízení nijak nepřerušuje, nýbrž pouze dává možnost rozšířit okruh účastníků řízení o vedlejší účastníky. Vedlejší intervent do řízení vstupuje za účelem podpory žalobce nebo žalovaného a může tak konat z důvodu ochrany zájmů svých, ale také i výhradně z důvodu ochrany zájmů jiného účastníka.

1.2. Základní právní principy civilního procesu významné z hlediska poučovací povinnosti soudu.

Ačkoliv dnes již není pochyb o existenci a významu právních principů, na jejich definici se dodnes právní teorie zcela neshodla. Převažující pohled však popisuje Gerloch¹², který právní principy popisuje jako vůdčí zásady, regulativní ideje, které představují maxima právního řádu nebo specifického právního odvětví. Jsou odlišitelné od právních norem tím, že je pro ně typická větší míra abstraktnosti a nelze se dovolávat subjektivních práv bezprostředně pouze na základě existence právního principu, který představuje spíše určitý referenční rámec, uvnitř kterého jsou realizovány samotné právní normy. Pro tyto normy je typický požadavek na vnitřní bezrozpornost, zatímco právní principy stojí zcela běžně kontradiktorně jako je tomu třeba u zásady dispoziční, která vychodiskem sporného civilního řízení a zásady oficiality, která definuje zase řízení nesporné¹³.

¹² GERLOCH, A. Právní principy. In: HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 [online]. [cit 23-05-25] Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfqw64zrguxha4tboxgsx3qojuw4y3job4q#>

¹³ Ačkoliv někteří právněteoretičtí autoři v řadě případů právní zásady a právní principy nepokládají za synonyma, převažující část teorie tyto pojmy považují za významově shodné. Z tohoto důvodu bude v textu pracováno s právními zásadami a právními principy jako s pojmy shodnými.

Právní principy lze rozdělit do tří základních skupin – právní principy zakotvené na úrovni ústavního pořádku, právní principy stanovené zákony a právní principy pozitivním právem vůbec neupraveny. Jako příklad právních principů upravených na úrovni ústavního pořádku lze uvést princip nezávislosti soudů a soudců, jenž je zakotven články 81 a 82 Ústavy. Tento princip je naprostým základem jakéhokoliv procesu (tedy samozřejmě i procesu civilního), pokud má být spravedlivý. Články 95 a 96 Ústavy dále stanovují zásady vázanost soudu výhradně zákonem, rovnost účastníků před soudem, přičemž je dána i podmínka ústnosti a veřejnosti jednání soudu. LZPS jako jeden ze základních pramenů veřejných subjektivních práv určuje články 36 až 38 dílčí práva, které v souhrnu tvoří komplexně právo na spravedlivý proces, o němž bude pojednáváno podrobněji níže.

Ze skupiny právních principů, jež jsou vlastní úpravě na úrovni zákonů, je v této práci věnované civilnímu procesu, nutné uvést základní právní principy upravené občanským soudním řádem. Konkrétně jsou vymezeny v ustanoveních § 1 až § 6 OSŘ a mezi nejvýznamnější z nich patří rovnost účastníků řízení, právo na přístup soudu a rychlost a hospodárnost procesu. Winterová k této kategorii ještě uvádí procesně důležité zásady nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců, ústnost a veřejnost řízení, rovnost účastníků, právo na projednání a rozhodnutí bez zbytečných průtahů, které explicitně vyjmenovává zákon o soudech a soudcích¹⁴.

Poslední skupinou právních principů jsou principy, které psané právo výslovně nevyjmenovává, ale přesto existují a mají i faktické důsledky. Tyto zásady narozdíl od výše uvedených principů nejsou explicitně zakotveny, jejich existence je však dovozována skrze projevy jednotlivých institutů, které už právní normy stanovují. Platnost nepsaných právních principů dlouhodobě připouští i Ústavní soud České republiky, který uvedl ve svém významném nálezu ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97, že i v českém právu je aplikována řada obecných právních principů, které nejsou výslovně obsaženy v právních předpisech. Příkladem těchto uvedl právní princip, dle něhož neznalost práva neomlouvá, nebo princip nepřipustnosti retroaktivity, a to nejenom pro odvětví práva trestního. Jako další uvádí Ústavní soud výkladová pravidla a moderní ústavní nepsané pravidlo řešení kolize základních práv principem proporcionality.

Kapitoly níže budou věnovány zásadám kontradiktornosti, rovnosti a právu na spravedlivý proces, neboť je považují za základ práva účastníků na poučení ze strany soudu.

¹⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 62.

1.2.1. Právo na spravedlivý proces

Princip práva na spravedlivý proces, resp. právo na spravedlivé projednání věci je základním procesním právem, jehož počátky sahají k dokumentu Magna Charta Libertatum z roku 1215¹⁵. Právo na spravedlivý proces nelze vnímat jako právo jediné, nýbrž jako soubor jeho jednotlivých aspektů. Jednotlivé principy těchto aspektů vytváří spravedlivé řízení jako celek, přičemž právo účastníka na poučení soudem jsou s nimi neodmyslitelně spjaty a vychází z nich jeho nutnost v civilním procesu a současně i legitimita. V předchozí kapitole bylo uvedeno, že jednotlivé záruky spravedlivého procesu jsou kromě obecných zákonů zakotveny i na úrovni ústavního pořádku. Není však možné se omezit pouze na tuzemskou právní úpravu, protože EÚLP právo na spravedlivý proces výslovně upravuje a jeho čl. 6 odst. 1 EÚLP představuje do velké míry středobod a východisko tohoto práva.

První odstavec čl. 6 EÚLP zaručuje právo každého na projednání jeho záležitosti spravedlivě. Tento neurčitý právní pojem představuje zbytkovou klauzuli, jehož význam postupně definoval Evropský soud pro lidská práva a jeho obsahem je dosud neuzavřená množina práv. Jako jedny z nejzákladnějších aspektů práva na spravedlivé projednání uvádí Kmec „zejména zásadu rovnosti zbraní a zásadu kontradiktornosti“¹⁶. Právě zásady rovnosti a kontradiktornosti civilního řízení jsou nejvýznamnější principy z hlediska poučovací povinnosti civilních soudů. Proto a z důvodu jejich hlubšího pochopení jim bude před praktickou částí věnován podrobnější rozbor.

1.2.1.1. Princip kontradiktornosti

Princip kontradiktornosti řízení tvoří spolu se zásadou rovnosti účastníků jakési ohnisko civilního procesu, pokud má být proces chápán jako takový, který naplňuje požadavek spravedlivého procesu ve smyslu čl. 6 EÚLP. Teorie a ustálená judikatura zásadu kontradiktornosti vnímá dokonce jako dokonce vůbec nejzákladnější, bez níž nelze vůbec hovořit o spravedlivém procesu¹⁷. Ustálenou rozhodovací praxí Ústavního soudu, který v tomto rozhoduje shodně s Evropským soudem pro lidská práva, bylo dovozeno, že „*princip kontradiktornosti řízení v zásadě znamená, že všichni účastníci řízení (trestního nebo civilního) musí znát obsah všech důkazů a mít možnost vyjadřovat se k veškerým důkazům*“¹⁸.

¹⁵ MOLEK, P. Právo na spravedlivý proces. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. s. 18.

¹⁶ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J. BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 736.

¹⁷ *Ibidem*, s. 740

¹⁸ Srov. např. bod 26. nálezu Ústavního soudu ze dne 1. 9. 2020, sp. zn. IV.ÚS 1247/20. Z rozhodovací praxe ESLP lze pak odkázat na slavný rozsudek ESLP ze dne 30. 6. 2011 ve věci Messier proti Francii, stížnost č.25041/07, § 53.

Na tento princip pak tím spíše v civilním sporném řízení nelze nikdy rezignovat v žádném procesním stádiu. Jak bude v dalším textu popsáno, Nejvyšší soud a zejména soud Ústavní pracuje s tímto principem ve svých nejvýznamnějších judikátech dodnes (viz např. kapitola č. 4.3.2.). Perspektivou poučovací povinnosti spatřuji význam principu kontradiktornosti řízení zejména s další významnou civilněprocesní zásadou – že účastníci řízení (tím spíše advokátem nezastoupení) nemusejí znát svá procesní práva a povinnosti. V situaci, kdy mají účastníci právo vyjadřovat se k veškerým důkazům, kterými mohou změnit výsledný názor soudu a konečné rozhodnutí ve věci, musí mít taktéž i informaci, že v dané situaci takové právo vůbec mají. Z tohoto poté vyplývá nezbytnost práva účastníka na poučení soudem. V důsledku není možné pohlížet na jednotlivá práva tvořící právo na spravedlivé projednání věci izolovaně, protože jak vyplývá z předchozí věty, tato práva existují provázaně a bez jednoho není druhého.

Proto je možné bez pochyb tvrdit, že i samotné procesněpoučovací právo účastníka řízení samo o sobě je dílčím právem konstituující práva na spravedlivý proces. Evropský soud pro lidská práva v minulosti opakovaně dovodil, že např. v případě nepoučení soudy o opravných prostředcích je zasaženo do účastníkového práva na spravedlivý proces¹⁹.

1.2.1.2. Princip rovnosti účastníků řízení

Tento princip je společně s principem kontradiktornosti jednou z nejdůležitějších zásad pro účelné a spravedlivé uplatňování poučovací povinnosti soudy. Winterová princip rovnosti chápe jako požadavek na řízení, v němž *„účastníci (strany) musí stát před soudem v rovném (rovnoprávném) postavení, aniž by jedna nebo druhá strana byla jakkoli zvýhodněna.“*²⁰

Princip rovnosti je jedním z nejesenciálnějších stavebních kamenů, na nichž stojí civilní proces, což vzhledem k premise, že soud v něm zastává pozici třetí nezúčastněné strany, je nutné za všech okolností respektovat. Zároveň musí ale soud reagovat na objektivní realitu, kdy strany sporu vůči sobě zaujímají extrémně disproportionální postavení a v takových momentech je ospravedlnitelné, že soud podnikne určité úkony, které by za standardní situace byly nepřijatelné a posouditelné jako porušení principu rovnosti. K tomuto si dovoluji citaci z nedávného usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2018, sp. zn. IV ÚS 3/18, kde byla dle mého názoru problematika zásady rovnosti a s ní nutně související poučovací povinností účastníků vystižena lépe než v mnoha jiných publikacích: *„Občanské soudní řízení je dále ovládáno zásadou rovnosti účastníků řízení zakotvenou výslovně i na ústavní úrovni (čl. 37 odst. 3 Listiny). Uvedená zásada garantuje,*

¹⁹ Srov. např. rozsudek ve věci Assunção Chaves proti Portugalsku ze dne 31. 1. 2012, stížnost č. 61226/08, § 85-88 anebo rozsudek ve věci Faniel proti Belgii ze dne 1. 3. 2011, stížnost č. 11892/08, § 30.

²⁰ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 69.

že soud nesmí žádnému z účastníků stranit a je povinen poskytnout jim rovnocenný prostor k jejich procesním úkonům. [...] Po soudech zásadně nelze chtít, aby žalobce „vedly za ruku“ a napovídaly mu, koho má žalovat, aby byl ve věci úspěšný, jelikož takový postup by byl v rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení. Uvedené obecné principy však v nyní projednávané věci pro výše popsané specifické okolnosti případu nemohou nalézt uplatnění. [...]

Není v rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny, poskytne-li soud zaměstnanci, který je v posuzovaném pracovněprávním vztahu v postavení slabší strany, jednoznačné vodítko k zodpovězení otázky, vůči jakému subjektu má uplatňovat své nepromlčitelné právo na náhradu škody z titulu pracovního úrazu, jestliže původní zaměstnavatel se v průběhu doby složitě transformoval. Ponechání této otázky, která je předmětem sporu, bez jednoznačně vyjádřeného právního názoru na to, jaká právní úprava měla být aplikována a jaké právní důsledky z toho pro další postup dovolatele vyplývají, je v takovém případě porušením práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.²¹“

Polední citovaný odstavec je však nutné vnímat s nutnou mírou obezřetnosti, protože případy, v nichž bude soud zasahovat poučením do práva hmotného, budou poměrně výjimečné a extenzivním poučením vůči jedné ze stran sporu může zasáhnout do práva rovného postavení účastníka druhého. Z uvedeného důvodu a významnosti rozlišení poučení o hmotném a procesním právu si dovolím této problematice věnovat alespoň ve stručnosti následující kapitolu²².

²¹ Na tomto místě je vhodné dodat, že k podobné otázce se vyjadřoval i ESLP v rozsudku ve věci *Georgel a Georgeta Stoicescu* proti Rumunsku ze dne 26. 7. 2011, stížnost č. 9718/03, § 71, v němž dovodil, že v případě odpovědnosti veřejné moci za způsobenou škodu má stát povinnost žalobci usnadnit identifikaci konkrétní pasivně legitimované organizační složky, jež má být žalována.

²² Pro úplnost doplňuji, že k otázce zásady rovnosti účastníků řízení jako složky práva na spravedlivý proces se ESLP vyjadřoval v celé řadě dalších rozhodnutí. Příkladem lze jmenovat rozsudek ESLP ve věci *Metalco Bt*. Proti Maďarsku ze dne 1. 2. 2011, stížnost č. 34976/05, § 48-52; anebo rozsudek ESLP ve věci *Övüş* proti Turecku ze dne 13. října 2009, stížnost č. 50812/06, § 39-46.

1.3. Problém s příliš extenzivním poučením účastníka

V českém civilním procesu neplatí s výjimkou řízení před nejvyššími soudy advokátní přímus, tedy povinnost zastoupení advokátem. Zároveň existuje v praxi řada případů, kdy je nutné nemajetnému účastníkovi řízení zajistit zástupce, aby byla zachována rovnost účastníků a nebylo mu bráněno v přístupu k soudům a zajištěno právo na právní pomoc ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny. Vzhledem k premise českého civilního procesu, že účastník má nejen formální procesní způsobilost, ale že by měl být i věcně schopen absolvovat řízení bez zastoupení. Za účelem předejití újmy nezastoupeného účastníka, která by mohla nastat jeho neznalostí procesních předpisů, je v občanském soudním procesu dána poměrně rozsáhlá poučovací povinnost, jež absenci práva znalého zástupce do určité míry nahrazuje.

Soud ale vždy musí při každém poučení, při němž dává poučení účastníkovi „*na míru*“, jinak řečeno, pokud nevyužívá, předtištěné vzory, brát na zřetel, aby respektoval ust. § 5 OSŘ – tedy poučoval účastníky v zásadě pouze o jejich právech a povinnostech procesní povahy. Měl by se tedy v absolutní většině případů vyhnout ingerenci do hmotného práva. Může totiž velmi jednoduše následující vzorová situace. Předseda senátu při snaze poskytnout jedné ze stran poučení např. o neunesení jeho důkazního břemene (viz výklad k poučení podle § 118a) sdělí informaci, jaký konkrétní důkaz musí předložit, aby spor vyhrál, popř. jakým způsobem takový důkaz může získat. Do poučovací povinnosti tedy nepatří návod, co by účastník měl nebo mohl v daném případě dělat, aby dosáhl požadovaného účinku. V takovém případě by zcela zjevně došlo k porušení zásady rovnosti, a tedy i práva na spravedlivý proces a na řízení by ulpěla vada.

2. Průvodce poučovací povinností soudů v civilním sporném řízení podle jednotlivých fází řízení

2.1. Základní vymezení poučovací povinnosti a pravidla obecného charakteru

2.1.1. Generální klauzule poučovací povinnosti podle § 5

Jedním ze základních pravidel českého civilního procesu je předpoklad, že účastník řízení nemusí znát procesněprávní předpisy a svůj nárok správně hmotněprávně kvalifikovat. Je výhradně rolí soudu právo hmotné právo znát a spravedlivě kvalifikovat účastníkově nárok. Proto není přípustné, aby účastník spor prohrál pro neznalost občanského práva procesního a hmotného, ledaže je soudem o příslušném následku poučen²³. V případě nedodržení tohoto požadavku jde o nepřípustné zasažení do veřejných subjektivních práv účastníka deklarovaných ústavním pořádkem, zejména do práva na spravedlivý proces a zásady rovnosti všech účastníků²⁴.

Jirsa²⁵ vidí jako nejdůležitější charakteristické rysy poučovací povinnosti soudu v civilním řízení to, že jde o poučení výhradně procesní, jde o povinnost trvalého charakteru, který se projevuje v nutnosti soudu poučovat účastníka od podání návrhu, přes průběh samotného řízení až po rozhodnutí dovolacího soudu, popř. i v průběhu vykonávacího řízení. Jinými slovy, dokud řízení běží, potud existuje povinnost soudu poučovat účastníka. Dalším zásadním rysem poučovací povinnosti soudu uvádí Jirsa její nevázanost na zastoupení, právo má bez dalšího i účastník řízení zastoupený advokátem. Toto pravidlo však platí s jistou výjimkou v § 118a odst. 4 OSŘ. Poslední

²³ JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha I. § 1-2501 občanského soudního řádu. Vydání čtvrté, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2023, s. 43.

²⁴ Uvedené potvrzuje i recentní judikatura Ústavního soudu České republiky a dovolacího soudu, např. v nález Ústavního soudu České republiky ze dne 27. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1331/07, které je dodnes soudy všech instancí hojně citován a stanovil následující: „*Poučovací povinnost obecných soudů představuje jeden ze základních předpokladů práva na spravedlivý proces, zaručeného především v čl. 36 odst. 1 Listiny. Podle tohoto ustanovení každý má právo domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Ústavní soud již dříve judikoval, že čl. 36 odst. 1 Listiny zahrnuje právo účastníka soudního řízení na zákonem připuštěný přezkum soudních rozhodnutí soudem instancně nadřazeným, a to (v případech stanovených zákonem) i tam, kde jde již o rozhodnutí pravomocné. Tomuto právu odpovídá povinnost soudů poskytovat účastníkům řízení poučení o jejich procesních právech a povinnostech (§ 5 o. s. ř.), včetně poučení o opravných prostředcích. Povinnost poučení o opravném prostředku jako jedna ze základních náležitostí soudního rozhodnutí vyplývá z ustanovení § 157 odst. 1 o. s. ř., které se subsidiárně použije též pro řízení exekuční (§ 254 o. s. ř., resp. § 52 exekučního řádu); viz např. nález sp.zn. I. ÚS 89/02, N 60/26 SbNU 135, nebo nález sp. zn. IV. ÚS 769/02, N 57/30 SbNU 91).*“

²⁵ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 43.

charakteristickou vlastností, kterou Jirsa uvádí, je že na generální klauzuli poučovací povinnosti uvedenou v § 5 OSŘ navazují dílčí ustanovení zakotvující povinnost poučit v té které situaci. V této souvislosti lze tedy pohlížet na dílčí poučovací povinnosti jako na prováděcí ustanovení, skrze které dochází k realizaci obecné poučovací povinnosti ve smyslu § 5 OSŘ.

Jak bylo uvedeno v kapitole věnované zásadám rovnosti a kontradiktornosti, ačkoliv soudy mají v řízeních obecnou i zvláštní poučovací povinnost, musí být vždy velmi obezřetní, aby nepřesáhly maximální rovinu poučení účastníka a míra poučení nedosáhla až ingerence do hmotného práva. V takovém případě by šlo o nepřijatelné pochybení soudu a nepřijatelné porušení principu rovnosti a tím zasažením do ústavně garantovaných práv účastníků řízení. V této souvislosti se opakovaně vyjadřoval i Ústavní soud, který již ve svém usnesení ze dne 5. 3. 1998, sp. zn. III. ÚS 480/97 dovodil, že je nutné vykládat ustanovení § 5 OSŘ tak, že soud je povinen účastníky poučit, jaká práva jsou jim přiznávána a jaké povinnosti ukládány procesněprávními předpisy, jakým způsobem je nutné procesní úkony provést, popřípadě, jak je třeba odstranit vady již učiněných procesních úkonů, aby vyvolaly příslušající procesněprávní účinky. Podle Ústavního soudu však soudy nesmí přesáhnout míru poučení do toho rozsahu, že by účastníkovi poskytly návod, co by měl nebo mohl v konkrétním případě konat, aby dosáhl jím zamýšleného účinku. Ústavní soud jako příklad takto nedovoleného překročení poučovací povinnosti uvedl poučení žalobce o tom, kde je či není pasivně věcně legitimován, neboť v takovém případě by mohlo dojít ze strany soudu k porušení právě zásady rovnosti účastníků soudního řízení.

2.1.2. Formální požadavky poučení

Pro civilní proces je typický důraz na kladení významu na formální stránku právního jednání uskutečňovaného v rámci řízení, a to přísněji, pokud je činěno stranou soudu k účastníkům. Navíc i zásada enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí deklarovaná čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny, podle které lze státní moc uplatňovat pouze v případech a mezích stanovených zákonem a způsobem jím vymezeným. Zákon však obecně žádnou formu pro poučení účastníka řízení nestanovuje, což by se mohlo jevit s ohledem na uvedené přinejmenším velmi rozporuplné.

Hromada²⁶ však tuto skutečnost vysvětluje tak, že o poučovací povinnosti je nutné přemýšlet tak, že není samotným cílem civilního procesu a není ani hlavní povinností soudu. Tou je totiž projednání a rozhodnutí civilní věci způsobem podle zákona a samotná poučovací povinnost soudu zde zaujímá pouze úlohu jakéhosi nástroje, který poskytuje vhodné prostředí pro zajištění rozhodnutí soudu, které bude možné být chápáno jako výsledek spravedlivého procesu.

²⁶ HROMADA, M. Poučovací povinnost v civilním procesu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 24.

Dle Hromady²⁷ dále vyvstává otázka, zda může případný nedostatek formy poučení způsobit výsledek, že bude možné konstatovat, že je poučení jako celek vadné²⁸. Je totiž možné si představit situaci, kdy soud dospěje k názoru, že účastník řízení dosud nenavrhnul důkaz k prokázání rozhodných skutečností. V této teoretické situaci pak soud během přípravy jednání písemně účastníka vyzve, aby nejpozději při samotném jednání předložil důkaz k unešení svého důkazního břemena, a zároveň jej tímto poučí, že bude ve věci neúspěšný, pokud mj. tímto nebude rozhodná skutečnost prokázána.

Pokud účastník požadovaný důkaz nepředloží, soud jej už dál nepoučí, neboť účastník již disponuje s uvedenou informací a následcích svého nekonání a rozhodne tedy o neunesení důkazního břemena toho kterého účastníka, bude takový postup bezesporu formálně nesprávný. Nicméně bez ohledu na nedodržení formy, nelze shledat, že by takový postup měl vliv na výsledek řízení a způsoboval nesprávnost rozhodnutí. Uvedená úvaha však nemůže platit absolutně, zejména v situacích, kdy zákon po soudu výslovně požaduje určitou formu jednání. Toto bude autor podrobněji popisovat u rozboru poučení o následcích nedoplnění podání podle § 43 OSŘ, které následuje níže.

Je však bezpochyby možné tvrdit, že soud je vázán požadavkem na poučení citlivé a adresné, které nesmí být přísně formální a v obecné rovině. Není, resp. nemělo by být možné, aby soud si ulehčoval svou práci naplňováním poučovací povinnosti ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 OSŘ ve formě abstraktních a neurčitých předtištěných formulářů, na nichž je stroze uvedeno, že žalobce je povinen vylíčit rozhodující skutečnosti a označit přesné znění žalobního petitu. Taková výzva je zjevně vadná, protože pokud je soudce názoru, že účastník dostatečně nesplnil svoji procesní povinnost, mělo dojít k dostatečně věcnému, ideálně příkladnému poučení, tedy jakými konkrétními vadami žaloba trpí, včetně odůvodnění názoru soudce a alespoň přiblížením situace, jak tyto vady odstranit.

V praxi je ale možné se setkat s formulářovými výzvami a poučeními dle předtištěného vzoru, a to i v civilním řízení, nicméně tato skutečnost se objevuje převážně v některých méně složitých procesních situacích. Tato skutečnost je typická zejména u formulářů k předvolání. Zároveň je nutná, že podobný institut je vyvolaný specifičností předvolání a praktickými důvody, které ji ospravedlňují a v obecné rovině je formulářové poučení zakázané²⁹.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Přičemž tato skutečnost může být za určitých okolností i důvodem k podání opravného prostředku.

²⁹ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 45

2.2. Řízení v prvním stupni

2.2.1. Zahájení sporného řízení

Sporné řízení je z procesního hlediska zásadně zahajováno na návrh. Základní zákonné požadavky návrhu na zahájení řízení (který je dle ust. § 79 odst. 3) nazýván žalobou stanovuje odstavec první § 79 a dále ust. § 42 odst. 4. Každá žaloba by tak měla obsahovat označení, kterému soudu je adresována, ke které věci se váže, přičemž žalobce by měl svůj požadovaný nárok opřít o jasná tvrzení a přiložené důkazy a dále musí být z žaloby samozřejmě patrná úplná identifikace žalobce a žalovaného³⁰. V souladu s ust. § 41 odst. 2 soud musí posuzovat podání účastníka nikoliv podle jeho formy a označení, nýbrž podle materiální stránky. Řízení je tedy zahájeno doručením žaloby soudu, přičemž není podstatné, zda je bezvadná, neboť tyto případné vady a nedostatky jsou napravovány v průběhu samotného řízení. Soud po obdržení žaloby dále postupuje z úřední povinnosti, přičemž ačkoliv žalobce již nemusí činit další návrhy, má stále povinnost poskytovat soudu součinnost. Winterová k tomuto uvádí, že součinnost je spíše možností účastníka a soud je k tomu nemůže nutit³¹. Následkem nedodržení potřebné součinnosti podle ust. § 6 a § 101 odst. 1 písm. a) – c) je po předchozím poučení účastníka řízení o těchto následcích neúspěch účastníka ve věci.

Sporné civilní řízení je už od svého počátku až do konce nutně spojeno s požadavkem na soud řádně poučovat účastníky o jejich procesních právech a povinnostech. V dalším textu budou rozebrána jednotlivá dle mého názoru nejdůležitější ustanovení, v nichž je konstituována poučovací povinnost soudu. Cílem bude, aby si čtenář dokázal udělat ucelený obrázek o jednotlivých speciálních poučovacích povinnostech soudu, které jsou typické pro fázi procesu po zahájení řízení. Nelze se ale omezit pouze na danou část řízení, protože pravidla občanského soudního řádu jsou vzájemně provázána a je nezbytné je chápat ve své ucelenosti.

2.2.1.1. Poučení o následcích nedoplnění podání podle § 43

Obecně je možné tvrdit, že ustanovení § 43 patří mezi jedno z nejdůležitějších ustanovení z celého občanského soudního řádu. První odstavec dává soudu pravomoc, která je zároveň jeho povinností, vyzvat účastníka, jenž soudu podal podání ve smyslu ust. § 42, které trpí vadami, aby

³⁰ Pro úplnost uvádím, že za řádnou identifikaci je u fyzické osoby považováno uvedení jména, příjmení, bydliště a datum narození, popř. rodné číslo. U právnické osoby je to pak obchodní firma nebo název, sídlo a identifikační číslo.

³¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 334.

vady napravit v jím stanovené lhůtě³². Vadným podáním se myslí takové, které neobsahuje všechny stanovené náležitosti (tedy náležitosti uvedené minimálně v ust. § 42, popř. další specifické např. pro odvolání, dovolání, námitku podjatosti a podobně) nebo podání, které je nesrozumitelné nebo neurčité. Výše bylo popsáno, že tuzemský civilní proces předpokládá řízení, ve kterém budou vystupovat nezastoupení právní laikové. Podání, ze kterých nebude zjevné, vůči komu jsou činěny (neobsahuje náležitosti), nebo ze kterých není vůbec zjevné, čeho chce podatel dosáhnout, nejsou výjimečné. Z důvodu, že § 41 odst. 2 stanovuje, že „*každý úkon posuzuje soud podle jeho obsahu, i když je úkon nesprávně označen*“, není možné, aby soud každou vadu podání posuzoval podle § 43 odst. 1 a její nenapravení by mohlo vést až k neúspěchu ve věci z důvodu její neprojednatelnosti.

Soud postupuje podle uvedeného ustanovení pouze v případech těch nejvýznamnějších vad, a i když se je z různých důvodů nepodaří napravit, může k nápravě dojít ještě v rámci dalšího zasedání soudu, popř. v rámci přípravného jednání podle § 114c. Při přípravném jednání může soud účastníkovi ústně vysvětlit, co po něm bylo požadováno a jaké následky může mít jeho další nekonání. Tím využije kvalifikovanější stupeň poučení, jak předpokládá ustanovení § 118a odst. 1 a 3. Pro úplné ozřejmění rozdílu mezi poučením podle § 43 odst. 1, § 118 odst. 1 a § 118a odst. 3, je nutné si uvědomit, že každé z nich je vhodné užít v jiné fázi řízení a pro jiný účel.

Ust. § 43 odst. 1 slouží k poučení účastníka o potřebě nápravy určitých elementárních vad. Poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 naopak slouží k doplnění obrázku, který soud o věci má, přičemž ještě není kompletní. Konečně odstavec 3. téhož ustanovení je užíván za účelem informování účastníka, že dle názoru soudu za současného stavu věci se účastníkovi nedaří unést břemeno důkazní, a pokud nepřinese rozhodné důkazy na svou podporu, tak spor prohraje.

První odstavec předmětného ustanovení ukládá soudu povinnost, že musí „*účastníka poučit, jak je třeba opravu nebo doplnění provést*“. Jak již bylo výše uvedeno, v řadách ustanovení se praxí připustilo, aby soud z ryze praktických důvodů přistoupil k tzv. formulářovému poučení. Nicméně při snaze zhojit vady podání je takový postup krajně nevhodný. Je tomu tak z důvodu, že v konečném důsledku by podání mělo být bezvadné a výzvou soud reaguje na to, že se vada objevila. Soud směřuje k nápravě konkrétní situace, konkrétní vady, a z tohoto důvodu i poučení musí být konkrétní a přiléhavé ke každému jednomu případu. Stále totiž platí premisa, že účastník

³² Jde tedy o soudcovskou lhůtu, která záleží na úvaze soudu. V praxi se poskytuje nejčastěji 10denní, popř. 15denní. Záleží však na úvaze soudce, jak dlouhou lhůtu poskytne. Měl by přitom brát na zřetel osobu účastníka nebo jeho zástupce. U zástupců z řad advokátů se lze často setkat s formalistickým blanketním podáním, které má všechny náležitosti, avšak postrádá odůvodnění. Tento krok je činěn ze strategických důvodů, aby byla zachována původní lhůta, která musí být následnou výzvou soudu k doplnění podání znovu prodloužena. V takových případech není objektivního důvodu ke stanovení klasické 10denní lhůty a je ospravedlnitelné použití lhůty k opravě či doplnění o délce 3 dnů. Uvedené ale není pravidlem a v praxi se lze setkat s různými variantami lhůt.

řízení nemusí mít znalosti o procesních předpisech, a právě soud musí dbát zvláštního zřetele i při aplikaci výzvy ke zhojení vad a poučení o následcích nevyhovění výzvě. V opačném případě by vážně hrozilo, že soudní proces by mohl být pro takovou vadu následně označen za nespravedlivý. Takový závěr by znamenal, že soud jednal v rozporu s jedním ze základních pilířů českého právního řádu obecně.

Předseda senátu musí všechny tyto úvahy vzít za své, a to včetně obecného principu rovnosti a požadavku na rovný přístup k soudům, jak ukládá ust. § 37 odst. 2. Poučení by tedy mělo být rozdílné v případě podání, ze kterého je zjevné, že jej psal advokát, kde bude stačit, aby bylo stručnější a více přímočaré. Pokud je však z podání zjevné, že odesílatel se ve věci neorientuje a není pro vady zásadního charakteru možné, aby bylo v řízení pokračováno např. výše uvedeným ústním postupem podle ust. § 118a 1 a 3, je potřeba, aby soud i tomuto přizpůsobil způsob komunikace a poučení vedl jednodušší formou a vysvětlujícím jazykem. Pro úplnost je vhodné doplnit, že předseda senátu v rámci poučení by neměl opomenout i možný nástin důsledků nevyhovění výzvě. Pokud soud ve výzvě předestře množství alternativních důsledků, mělo by být z výzvy taktéž patrné, která alternativa bude důsledkem, tedy zda soud usnesením podání odmítne anebo zda k vadnému podání vůbec nebude přihlížet³³.

Nelze opomenout, že pokud účastník nedokáže podání řádně a včas doplnit (opravit), tak soud vydá podle druhého odstavce usnesení. Jestliže šlo podání, kterým se řízení zahajuje, tak jej soud usnesením odmítne. V ostatních případech k vadnému podání jen nebude přihlížet. Usnesením, kterým je podání odmítnuto musí být opět řádně odůvodněno. Samotné odůvodnění by nemělo být vágní a abstraktní, neboť podatel z něj získává informaci, že dané řízení tím končí, ale zároveň nabývá informaci, ze kterých nebylo jeho návrhu vyhověno. Avšak je možná i varianta, v případě, že předchozí výzva byla formulována dostatečně jasně a konkrétně, aby na ni soud usnesením odkázal s argumentem, že jí ze strany účastníka nebylo vyhověno. Proti usnesení o odmítnutí podání a zastavení řízení je samozřejmě (z důvodu přezkoumatelnosti) možné se bránit odvoláním. O něm může v případě, že je k odvolání připojeno i řádně vyhotovené původní podání, buď na základě autoremedury rozhodnout přímo orgán, který rozhodnutí vydal³⁴, anebo soud vyšší instance³⁵.

Ohledně obsahu poučení je nutné, aby bylo přístupováno ke každému případu *ad hoc* a bylo zachováno právo na spravedlivý proces. Nicméně úplně stejně důležité je, aby v této souvislosti

³³ K tomuto srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 7. 2003, sp. zn. 29 Odo 215/2003.

³⁴ V případě vydání vyšším soudním úředníkem je možná i autoremedura ze strany předsedy senátu dle příslušného rozvrhu práce.

³⁵ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 335

soud nevybočil z mezí poučení o procesních právech. Potom by totiž došlo k narušení principu rovnosti na straně druhé a na konečném rozhodnutí by ulpěly vady, pro které by mohlo být zrušeno. V tomto je i dlouhodobá judikatura neměnná a konstantní. Je záhodné citovat usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2016, sp. zn. 33 Cdo 23/2016, v němž dovolací soud konstatoval následující:

„Vyžaduje-li ustanovení hmotněprávního předpisu (zde § 457 obč. zák.) k úspěšnému uplatnění práva, aby žalobní návrh obsahoval povinnost k vzájemnému plnění, není povinností soudu poučit žalobce, že nebude ve sporu úspěšný, jestliže žalobu v tomto směru nedoplní (srov. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 1999, sp. zn. 29 Cdo 155/98, ze dne 30. 12. 1999, sp. zn. 25 Cdo 2524/98, ze dne 8. 11. 2011, sp. zn. 32 Cdo 3452/2010).³⁶“

2.2.1.2. Poučení o možnosti žádat o ustanovení zástupce podle § 30

Ustanovení odstavce prvního § 30 stanovuje soudu povinnost předsedovi senátu poučit účastníka řízení, u něhož jsou předpoklady, aby byl osvobozen od soudních poplatků ve smyslu ust. § 138³⁷ právo na ustanovení zástupce. Zástupce však může být účastníkovi přidělen pouze za situace, kdy o to účastník požádá a současně je to nutné k ochraně jeho zájmů³⁸.

Důraz na poučení účastníka soudem je zde kladen zejména z důvodu, že ustanovení zástupce podle § 30 je výhradně na žádost. Oproti ust. § 29, kdy soud rozhoduje o ustanovení zástupce z úřední povinnosti je tato skutečnost jedním z významných rozdílů, a proto je poučovací povinnost soudu v situacích předvídaných § 30 v mnohem větším rozsahu.

V praktickém fungování soudů dojde k poučení účastníků řízení formou předtištěného vzoru, které soudy běžně využívají.³⁹ Mohou však nastat i situace, kdy předpoklad pro ustanovení zástupce účastníkovi vznikne až z konkrétní situace v průběhu řízení, anebo o to účastník až v průběhu požádá. Soud ale může rovnou dojít k závěru, že by poučení účastníka není třeba, neboť je zjevné, že k ustanovení zástupce nemá právo ve smyslu výše citovaného ustanovení. Jestliže by soud tedy v rámci svých úvah dospěl k tomu, že případné žádosti účastníka o ustanovení zástupce by stejně nemohl vyhovět, musí tuto odůvodněnou úvahu taktéž promítnout do odůvodnění

³⁶ Pro doložení současné relevantnosti doplňuji, že tento závěr souhlasně citoval i Nejvyšší soud v usnesení ze dne 29. 7. 2020, sp. zn. 32 Cdo 3538/2019.

³⁷ Nejvyšší soud ve svém recentním usnesení ze dne 8. 3. 2022, sp. zn. 26 Cdo 3587/2021 za takového účastníka označil zejména osobu, u které to odůvodňují jeho nepříznivé osobní poměry, jako je zdravotní stav, pokročilý věc, popř. jeho sociální postavení.

³⁸ Právo na právní pomoc v civilních věcech dovodil jako součást práva na spravedlivý proces i ESLP mj. ve svém rozsudku ve věci P., C. a S. proti Spojenému království ze dne 16. 7. 2002, stížnost č. 56547/00, § 88-91.

³⁹ HROMADA, M. op. cit. pozn. 24, s. 43.

rozhodnutí, jinak hrozí, že řízení zatíží vadou. Tito závěry přednesl Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 22 Cdo 2249/2005 a je souhlasně citován dodnes⁴⁰.

2.2.1.3. Poučení poskytnuté prostřednictvím zástupce podle § 32 odst. 3

Odstavec třetí § 32 upravuje situace, kdy je účastník řízení zastoupen zástupcem⁴¹. Textace zákona zakotvuje povinnost soudu poskytnout účastníkovi potřebná poučení, výzvy nebo upozornění. Povinnost je splněna i tím, že tyto úkony provedou prostřednictvím účastníkova zástupce. Uvedené neplatí, pokud byl zmocněnec zmocněn jen pro určité úkony.

Zastoupení účastníka je praxi civilních soudů naprosto běžná záležitost, proto je nutné vyřešit i situace, kdy soudu vzniká povinnost jej poučit, ale v řízení je na základě zmocnění jednáno právě se zástupcem. Z toho vyplývá, že pokud je účastník zmocněn pro všechny úkony, je povinností soudu vyzývat a poučovat jej prostřednictvím zástupce. Nejvyšší soud v minulosti uvedené svou judikaturou potvrdil, kdy stanovil následující: „*Vadou řízení je i skutečnost, jestli soud při odstraňování vad podání výzvu k odstranění vad doručuje přímo účastníkovi, ačkoliv z podání je zřejmé, že je zastoupen zástupcem na základě plné moci, byť ta nebyla dosud zástupcem ani účastníkem předložena.*“⁴²

Tento závěr dovolacího soudu je zcela logický, neboť zástupce jedná jménem a na účet zastoupeného. Projevená vůle podání tak zřejmě ukazuje záměr zastoupeného, aby právě zástupci byly doručovány písemnosti. S tímto účastník počítá a důvodně očekává, že úkony soudu včetně případných výzev a poučení budou konány přímo vůči zástupci. Za pochopitelnou si lze pak představit situaci, kdy se účastník nechá zastoupit a z toho důvodu předpokládá, že o řízení je „postaráno“ a odjede na dovolenou do zahraničí, kde nemá přístup ke své poště. V případě doručování výzev a poučení přímo účastníkovi by došlo dle autorova názoru ke zcela zjevnému porušení principu legitimního očekávání a předvídatelnosti soudních rozhodnutí.

2.2.1.4. Poučení o ukládání písemností u soudu s účinky doručení podle § 46c odst. 3

Občanský soudní řád počítá i se situací, kdy byl účastníkovi sporného řízení v předešlém nesporném řízení uložen předběžným opatřením podle § 495 ZŘS zákaz spočívající v neumožnění zdržování se v místě jeho bydliště, kam by mu byla korespondence za standardní situace doručována. Ustanovení samozřejmě reaguje na situace, kdy „domácí násilník“ nedisponuje

⁴⁰ Např. usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 11. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3769/16

⁴¹ Může jít o zákonného zástupce ve smyslu § 22, popř. § 23, smluvního zástupce ve smyslu § 24 – § 28a anebo zástupce, který je dán na základě rozhodnutí ve smyslu § 29 - § 31.

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2005, sp. zn. 29 Odo 344/2004.

datovou schránkou (kam jsou jinak dle občanského soudního řádu i dle ustálené judikatury orgány veřejné moci povinny doručovat primárně z úřední povinnosti)⁴³. Doručování písemností je výjimkou z pravidla stanoveného § 50d odst. 2 OSŘ⁴⁴. Pro úplnost dodávám, že aplikace tohoto ustanovení je možná až za situace, při které účastník řízení mimo absence datové schránky nesdělil soudu ani jinou elektronickou adresu, ze které by bylo možné potvrdit doručení písemnosti, ani není možné doručení skrze místa faktického zastížení ve smyslu odst. 1 předmětného ustanovení⁴⁵.

Jan Podaný v komentáři k § 46c odst. 3 popisuje, že zákon reaguje na takové situace, kdy povinný odmítá spolupracovat (právě sdělit adresu, kam je mu možné fakticky doručit písemnost). Soud je potom povinen jej při výkonu rozhodnutí vyzvat, aby si v určené (prodloužitelné) lhůtě zvolil shora uvedené elektronické způsoby doručování, anebo si zvolil adresu doručování odlišnou od nemovitosti, na kterou je vázáno předběžné opatření. Soud musí zároveň s výzvou účastníka, resp. povinného poučit, že v případě nevyhovění výzvě budou veškeré písemnosti doručovány soudu. Forma tohoto poučení není stanovená, lze si tedy představit, že za určitých okolností může být provedena i telefonicky, pokud je to náležitě odůvodněno a poznamenáno do spisu z důvodu přezkoumatelnosti⁴⁶. V opačném případě nelze mluvit o řádném poučení a na řízení, tedy i na doručování budoucích písemností bude lpět vada.

2.2.1.5. Poučení o následcích odepření přijetí písemnosti podle § 50c odst. 1 až 3

Textace tohoto ustanovení uvádí, že v případě odepření adresáta nebo příjemce přijmout doručovanou písemnost, je za den jejího doručení považován den odepření přijetí. Druhý odstavce ustanovení § 50c je ve svém důsledku téměř totožný, s rozdílem, že za den doručení se považuje neposkytnutí potřebné součinnosti nebo zaviněným neprokázáním totožnosti. Oba odstavce tedy reflektují situaci, která nastává relativně běžně, kdy příjemce písemnosti očekává písemnost, jejíž obsah pro adresáta pravděpodobně nebude mít pozitivní účinky, domníváje se, že nepřevzetím písemnosti anebo obstruováním s podepsáním doručanky, která prokazuje převzetí adresátem, dokáže zvrátit účinky doručení. Na tyto situace však zákon pamatuje a stanovuje v obou případech

⁴³ Tedy aniž by o to účastník musel sám požádat.

⁴⁴ Uvedené ustanovení by bylo v logickým rozporu s předběžným opatřením vykázaním z obydlí, neboť ust. § 50d odst. 2 reaguje na situaci, kdy se účastník v místě svého trvalého bydliště, popř. v místě doručováním jím zvoleném nezdržuje a není možné takovou situaci považovat za omluvitelný důvod pro konstatování neúčinnosti doručení písemnosti.

⁴⁵ Předání v místě zastížení bývá v praxi ve velké míře využíváno např. při doručování písemnosti adresované osobě žijící fakticky bez domova. Taková osoba mívá zpravidla své trvalé bydliště na obecním úřadě a tato cesta je neefektivnější doručit ji písemností skrze pracovníky soudu, pokud mají informaci, kde se právě zdržuje.

⁴⁶ PODANÝ, J. Zástupce pro doručování písemností. In: SVOBODA, K a kol. Občanský soudní řád. Komentář. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022 [online]. [cit 23-06-05] Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=npptembsgipwk232ge4dexzrfzwxwexzrhe3dgxzzhfpaxazrugzrq#>

fikci doručení. Významnou podmínkou platnosti a legálnosti uplatnění fikce však je řádné poučení účastníka. Podmínky poučení upravuje poslední odstavec tohoto ustanovení a zároveň stanovuje formu poučení. Poučení by mělo být poskytnuto buď ústně přímo v okamžik doručování anebo písemně, které bude předáno příjemci současně se shora uvedenou výzvou. Až pouze v případě, že takové předání není možné, umožňuje zákon předat příjemci poučení vhozením do schránky, která typicky bude označena jeho jménem, popř. na jiném místě, pokud bude zřejmé, že tento způsob může být účelný pro zajištění seznámení se adresáta s výzvou, resp. poučením následků svého jednání. Jirsa jako jiné vhodné místo uvádí přilepení obálky na vchodové dveře nebo umístění na domovní nástěnku⁴⁷.

2.2.2. Příprava jednání

Příprava jednání je esenciální součástí soudního procesu a jedním z jeho hlavních ohnisek. Tento závěr vychází mimo jiné z ust. § 114a odst. 1, které vyslovuje požadavek, aby soud, pokud možno vytvořil podmínky takové, aby se věc rozhodla v rámci jediného jednání. Za vytváření takových podmínek lze stručně označit jednání předsedy senátu spočívající v předvolání účastníků řízení, svědků, popř. dalších osob. Dále soudce musí zavrubně prozkoumat předmět žaloby a celkové skutkové okolnosti s tím spojené. Zejména by se měl zamyslet, jaké důkazy by mohly být vhodné pro rozhodnutí ve věci, a jakým způsobem je zajistit.

V praxi takřka pokaždé vyzve soud, který disponuje po zahájení řízení pouze žalobou, žalovanou stranu, aby se k žalobě vyjádřila. Typicky následuje zaslání samotného vyjádření žalovaného směrem k žalobci s výzvou, aby se k ní vyjádřil⁴⁸. Po vyjádření všech stran soud může buď rovnou meritorně rozhodnout podle § 115a, aniž by nařizoval jednání, pokud to povaha věci dovoluje, anebo zpravidla nařídí přípravné jednání (podle § 114c).

Přípravné jednání spočívá v předvolání na řízení zúčastněných osob soudem a v součinnosti s nimi by mělo dojít k výstupu, z něž získá soud informaci, zda je možné věc mezi stranami vyřešit smírně. Druhou variantou je, že dojde k přípravě jednání v užším smyslu a soud touto cestou zjistí, co mezi stranami zůstává sporné, anebo jestli jsou mezi nimi nějaké skutečnosti naopak nesporné, a tudíž je nebude třeba dále dokazovat⁴⁹.

⁴⁷ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 389.

⁴⁸ Vyjádření žalobce k prvnímu vyjádření k žalovaného k žalobě je nazýváno replikou. Pokud na repliku reaguje dále žalovaný vyjádřením, je takové označené jako duplika. Tato označení jsou hojně užívána i v praxi, ačkoliv vychází primárně z teorie.

⁴⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 337.

Ačkoliv se může zdát, že fáze přípravy jednání má v řízení roli pouze podporující, opak je pravdou. Příprava jednání je stěžejním a nezastupitelným institutem civilního procesu a může být zároveň i poslední fází řízení ve věci. Zároveň, během přípravy jednání se může udát mnoho rozhodných skutečností, ze kterých bude pramenit výsledek samotného řízení. Může jít kupříkladu o následky nedostavení se účastníka k přípravnému jednání (rozsudek pro uznání), následky koncentrace řízení, pokud je konáno přípravné jednání apod.

Jak vyplývá z uvedeného, příprava jednání může mít velmi negativní důsledky pro účastníky řízení. Z tohoto důvodu je v jednotlivých ustanoveních (a zejména pak i soudní judikaturou) zdůrazněna role poučovací povinnosti. Níže jsou rozvedeny jednotlivé procesní instituty přípravy jednání, v nichž má soud povinnost poučit účastníky řízení.

2.2.2.1. Poučení o námitce podjatosti podle § 15a

Ustanovení § 15a odst. 1 OSŘ stanovuje právo účastníků vyjádřit se k osobám soudců a přísedících, kteří mají podle rozvrhu práce věc projednat a rozhodnout, přičemž o tomto právu musí být dle zákona řádně poučeni. Podle druhého odstavce je účastník povinen námitku podjatosti soudce, popř. přísedícího, uplatnit nejpozději při prvním jednání, kterého se podjatý soudce nebo přísedící zúčastnil. V případě absence této informace ze strany účastníka řízení anebo v situaci, kdy důvod podjatosti vznikl až později během řízení, může účastník uplatnit námitku v 15denní subjektivní lhůtě. Později je účastník oprávněn uplatnit námitku pouze za situace, kdy nebyl o tomto právu soudem řádně poučen.

Třetí odstavec rozvíjí náležitosti námitky podjatosti. Vedle obecných náležitostí podání ve smyslu ust. § 42 odst. 4 uvádí občanský soudní řád podmínku námitky podjatosti v tom, že je nutné uvést proti kterému členu senátu směřuje. Účastník je dále povinen popsat důvod, ve kterém spatřuje pochybnost o podjatosti soudce. Navíc musí sdělit, kdy se o tomto důvodu dozvěděl a poskytnul soudu důkazy prokazující jeho tvrzení.

První ustanovení § 15a stanovuje právo účastníka řízení na straně jedné a zároveň povinnost soudu na straně druhé. Jak správně upozorňuje Jirsa v komentáři k uvedenému ustanovení, právo účastníka řízení, ačkoliv je v textaci zákona popsáno relativně abstraktně, v praxi jde typicky o právo vznést námitku vůči osobě soudce, přísedících, popř. soudní zapisovatelky⁵⁰. Při uplatnění námitky podjatosti by se měl účastník vždy držet věcně důvodů, ze kterých dovozuje potenciální narušení nestrannosti osoby soudce. V praxi se nezdá, že by se objevily námitky podjatosti, ve kterých účastníci řízení opírají své podání o důvody jako je např. nesouhlas s rozhodnutím soudu,

⁵⁰ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 108

stížnosti na nevhodné chování justičních pracovníky, či dokonce úvahou nad stavem české justice. Takové namítací důvody ale nejsou správné a nepovedou ke kladnému vyřízení stížnosti. Pokud námitka neobsahuje požadované náležitosti, které klade odstavec 3. tohoto ustanovení, musí soud účastníka vyzvat k její opravě, resp. doplnění ve smyslu § 43 odst. 1, přičemž tato výzva by měla být ve formě usnesení. V rámci této výzvy musí soud účastníka zároveň poučit, že v případě neodstranění vad podané námítky, nebude ní přihlíženo.

Samotné poučení o právu vznést námitku podjatosti bývá v praxi běžně činěno pomocí vzorů, a to čistě z praktických důvodů. Při konání přípravného jednání nebo prvního meritorního jednání se pak soudce, popř. přisedící soudu představí a je vhodné, aby účastníky opětovně (navzdory tomu, že již byli poučeni v předvolání k jednání) poučil o možnosti vznést námitku podjatosti⁵¹. Až osobní setkání se soudcem totiž může v některých situacích vzbudit pochybnosti o jeho podjatosti. Lze si v této souvislosti představit situaci, kdy si účastník řízení uvědomí, že se soudcem měl v minulosti osobní konflikt v civilní rovině, který by mohl negativně ovlivnit i jeho současný úsudek.

V minulosti se Ústavní soud zabýval i situacemi, kdy nalézací soud úplně opomenul účastníky řízení poučit a rozhodnul ve věci samé. Účastník řízení pak uplatňoval opravné prostředky, v nichž namítal pouze to, že nebyl poučen o právu podat námitku podjatosti, ačkoliv se neprokázalo, že by rozhodující soudce skutečně podjatý byl, ale že touto samostatnou skutečností bylo narušeno jeho právo na spravedlivý proces. Ústavní soud následně uzavřel, že (odvolací) soud absentováním poučení skutečně pochybil. Nicméně pokud ve věci rozhodoval fakticky nepodjatý soudce, nemůže mít tato skutečnost vliv na průběh, tím spíše na výsledek řízení a nelze se ztotožnit s argumentací narušení práva na spravedlivý proces⁵².

Je však nutné dodat, že absence poučení o tomto právu vede k důsledku, že účastník má právo vznést námitku podjatosti i později než při prvním jednání, kdy se dle první věty druhého odstavce řízení v této rovině koncentruje. Současně nelze čtenářům doporučit, aby se na chybějící poučení přílišně upínali a stavěli na něm svou odvolací argumentaci, protože takový nosný bod by byl slabý a pro zvrácení předchozího rozhodnutí soudu by neobstál.

⁵¹ HROMADA, M. op. cit. pozn. 24, s. 42

⁵² Usnesení Ústavního soudu ze dne 1. 10. 2007, sp. zn. I. ÚS 239/05

2.2.2.2. Poučení o následcích nesplnění kvalifikované výzvy k vyjádření k žalobě podle § 114b odst. 5

Kvalifikovaná výzva je procesněprávní institut, který byl zaveden tzv. velkou novelou občanského soudního řádu⁵³. Touto novelou byla zavedena s výzvou související fikce uznání nároku žalovaným a kontumační rozsudek (jemuž je věnována další kapitola). Všechny tyto procesněprávní instrumenty do značné míry přenesly odpovědnost za výsledek řízení na stranu účastníků řízení ve snaze zrychlit a zefektivnit civilní proces.

Legální definice kvalifikované výzvy neexistuje. Judikatura nejvyšších soudních instancí je na toto téma velice bohatá, a proto můžeme kvalifikovanou výzvu definovat jako „*institut přípravy jednání před soudem prvního stupně a provádí se se záměrem rozhodnout zpravidla při prvním jednání. K výzvě podle § 114b odst. 1 o. s. ř. soud přistoupí tehdy, je-li třeba v rámci přípravy jednání zjistit stanovisko žalovaného a nelze-li ponechat jenom na jeho vůli, zda se vyjádří či nikoli. Tak je tomu tehdy, vyžaduje-li to povaha věci nebo okolnosti případu.*“⁵⁴

Smyslem kvalifikované výzvy je připravit řízení, aby bylo možné rozhodnout při jediném jednání. Proto potřebuje účastníky donutit ke konání, aby zjistil, které skutkové okolnosti případu zůstávají sporné a jsou tedy předmětem dalšího dokazování, a které nesporné, jejichž dokazování probíhat nemusí. Kvalifikovaná výzva je dodnes předmětem kritiky pro svou přílišnou přísnost. Už když její ústavnost v roce 2016 přezkoumával Ústavní soud v plénu v rámci návrhu o zrušení části zákona, hlasovalo 10 soudců pro vyslovení souhlasu pro zamítnutí návrhu a 5 bylo proti⁵⁵.

Kvalifikovaná výzva má za následek v případě absence řádného a včasného vyjádření ze strany žalovaného fikci uznání nároku žalovaným. Tímto instrumentem se presumuje, že žalovaný dostal prostor k vyjádření a svým mlčením souhlasí se vzneseným nárokem žalobce a zcela jej uznává. Soud poté vydá rozsudek pro uznání podle § 153a OSŘ, který je rozsudkem *sui generis* a zakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté. Důsledky promeškání výzvy soudu mají tedy pro účastníka až drakonické rozměry. Nelze opomenout, že jsou také významně zkrácena účastníková práva v odvolacím řízení z hlediska odvolacích důvodů. Ust. § 205b totiž uvádí, že pokud byl vydán rozsudek pro uznání, je možné se proti takovému odvolat pouze ze dvou odvolacích důvodů.

První z nich vyjmenovává ust. § 205 odst. 2 písm. a), podle něhož je odvolání přípustné, pokud nebyly splněny podmínky řízení nebo rozhodnutí soudu prvního stupně vydal vyloučený soudce nebo přísedící, popřípadě z důvodu nedostatečně obsazeného senátu. Druhým a zároveň posledním

⁵³ Novela byla zakotvena do právního řádu zákonem č. 30/2000 Sb.

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2013, sp. zn. 30 Cdo 2250/2012

⁵⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 13/15.

odvolacím důvodem proti rozsudku pro uznání je skutečnost, že vůbec nebyly splněny předpoklady pro vydání uznávacího rozsudku.

Fikce uznání nároku představuje jedné straně opatření určené proti neaktivním, lhostejným nebo dokonce obstrukčním stranám sporu. Na druhou stranu je nutné takto významné důsledky vyvážit důsledným a vyčerpávajícím poučením účastníka, aby si byl těchto nevratných následků vědom. V opačném případě lze mluvit o deficitu spravedlnosti a s ohledem na přísnost předmětného ustanovení a zásadu, že účastník nemusí znát procesní právo, by byl zcela určitě narušen princip spravedlivého procesu, stejně jako toto veřejné subjektivní právo.

Poučovací povinnost soudu ve vztahu k vydání rozsudku pro uznání je tedy následující. Soud odešle žalovanému usnesení spolu s příloženou žalobou, v němž mj. uvede, že se k ní žalovaný musí vyjádřit ve lhůtě, jež nesmí být kratší než 30 dnů.⁵⁶ Zákon dále soudu ukládá povinnosti poučit účastníka, že pokud se bez vážného důvodu na kvalifikovanou výzvu nevyjádří, bude uplatněna fikce o uznání nároku a následně vydán rozsudek pro uznání podle ust. § 153a odst. 3⁵⁷. V běžném provozu soudu je přistupováno k vydávání kvalifikovaných výzev na předtištěném vzorovém dokumentu. Taková výzva obsahuje vedle obecných náležitostí poučení, v němž soud účastníka vyzve, aby ve vyjádření uvedl, zda nárok žalobce uznává (zcela, zčásti nebo vůbec). Dále je žalovaný upozorněn, že v případě neuznání v žalobě uvedeným nároku, je povinen vylíčit rozhodující skutečnosti o věci samé, zda s některými skutečnostmi v žalobě souhlasí, a v případě nesouhlasu tyto označit a připojit důkazy, na něž se odvolává. Samozřejmě musí být také upozorněn na následky absence řádné nebo včasné reakce, jak předpovídá odst. 5 předmětného ustanovení a na skutečnost, že na usnesení, jímž je kvalifikovaná výzva vydána, není přípustné odvolání.

Jak bylo uvedeno výše, jedním ze základních možných předpokladů aplikace fikce uznání nároku, je marné uplynutí lhůty. Alternativním předpokladem směrem k účastníkovi je absence vyjádření, které by bylo možné považovat za řádné, resp. v úplnosti. Za řádné vyjádření je považováno takové, v němž žalovaný alespoň v základních obrysech vylíčí rozhodující skutečnosti, na kterých staví svoji obranu⁵⁸. Soudy tedy vcelku logicky neuznávají vyjádření žalovaného, v němž brojí proti žalobě argumenty čistě procesního charakteru nebo dokonce pokud žalovaný reaguje na kvalifikovanou výzvu blanketním vyjádřením za účelem zachování lhůty.

⁵⁶ Podle ust. § 114b odst. 2 OSŘ nesmí být v žádném případě kratší. Další lhůta je povolena, stejně jako její dodatečné prodloužení, pokud si žalovaný o požádá a doloží vážný důvod prodloužení.

⁵⁷ Vysvětlení vážného důvodu přinesl rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 12. 2013, sp. zn. 21 Cdo 628/2013, který za něj považuje překážku zabraňující žalovanému nezávisle na jeho vůli písemně se vyjádřit ve věci ve stanovené lhůtě, nebo dále okolnost žalovaným zaviněná, kterou ale lze považovat s přihlédnutím ke všem okolnostem případu a k poměrům k žalovaného za ospravedlňující jeho nečinnost.

⁵⁸ REMEŠ, J. Praktický úvod do civilního řízení sporného. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 169.

Současně je nutné doplnit, že ačkoliv (anebo protože) je kvalifikovaná výzva velmi přísná vůči žalovanému, je ustálenou judikaturou kladen větší důraz i na soudy. Ty by měly v případě vyjádření, které považují za nedostatečné, účastníka opětovně poučit. Např. Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 1. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 1024/15: *„Situaci nedostatečně kvalifikovaného vyjádření žalovaného na výzvu dle § 114b odst. 1 o. s. ř. (je-li zároveň zřejmá snaha žalovaného aktivně se účastnit řízení a včasného projednání věci) je třeba řešit poučením žalovaného o tom, že jeho dosavadní skutková tvrzení jsou např. neúplná a je nutné je doplnit, či o tom, co je pro posouzení dané věci relevantní, apod. Vyplývá-li z okolností věci, že žalovaný je nemajetný, měl by být rovněž poučen o možnosti požádat o ustanovení zástupce pro řízení.“* Tento dosud nepřekonaný nálezn je stále velmi významný a hojně citovaný jak Ústavním soudem⁵⁹, stejně jako soudy civilními⁶⁰. Je v něm také konstatováno, že nesprávná a nespravedlivá aplikace ustanovení § 114b odst. 5 OSŘ vede až k porušení práva žalovaného být slyšen a vyjádřit se k věci podle čl. 38 odst. 2 Listiny a zároveň k porušení práva na spravedlivý proces obecně, až dokonce k porušení práva na přístup k soudu, které předpokládá čl. 36 odst. 1 Listiny. Absence řádného a úplného poučení ze strany soudu a následné vydání rozsudku pro uznání povedou v odvolacím řízení ke zrušení rozsudku prvního stupně, popř. soudů vyšších stupňů. V krajním případě může být tato skutečnost důvodem ke kasaci rozhodnutí Ústavním soudem.

2.2.2.3. Poučení v rámci přípravného jednání podle § 114c

Na předchozích stranách bylo pojednáváno o kvalifikované výzvě. Tato patří společně s vydáním platebního rozkazu nebo rozhodnutím věci bez jednání podle § 115a (tomu je věnována kapitola níže) mezi procesněprávní instrumenty občanského soudního řádu, kterými se zefektivňuje řízení na úkor procesního dokazování. Přípravné jednání zde představuje opačný nástroj procesního práva, kterým je sledováno příprava standardního jednání a shromažďování důkazů pro rozhodnutí ve věci.

Účelem přípravného jednání podle § 114c je tedy připravit řízení v součinnosti s účastníky do té míry, aby soud, pokud možno rozhodnul v jediném jednání. Z tohoto důvodu soudce při přípravném jednání vede účastníky k tomu, aby mezi nimi došlo ke shodě, jaké skutečnosti činí nespornými. Soud pak shromažďuje od účastníků důkazy a činí snahu o ukončení sporu smírným způsobem. Podstatou přípravného jednání je, že soud v rámci řízení dojde k závěru, že není možné rozhodnout věc tzv. od stolu (tedy korespondenčně bez nutnosti fyzického setkání). Právě pro

⁵⁹ Srov. např. nálezn Ústavního soudu ze dne 12. 1. 2021, sp. zn. III. ÚS 3207/20 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 7. 2019, sp. zn. 25 Cdo 1065/2019.

⁶⁰ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2020, sp. zn. 28 Cdo 2137/2020.

vyjasnění podstaty řízení, odstranění vad žaloby a zjištění pro všechny subjekty, v čem spočívá meritorní podstata sporu, je někdy tedy nutné přímého kontaktu s účastníky. Zvláště pokud soud jedná s účastníkem, který je právním laikem, který se v řízení zjevně neorientuje a je potřeba mu vysvětlit požadované skutečnosti osobně. Významnými důsledky přípravného jednání jsou kontumace a koncentrace. Kontumaci se rozumí situace, při níž je účastník (popř. i jeho zástupce) řádně předvolán na (přípravné) jednání a bez omluvy se nedostaví. Soud poté na žádost přítomného žalobce vydá rozsudek pro zmeškání, který má obdobné účinky jako rozsudek pro uznání⁶¹. Pokud se však nedostaví k přípravnému jednání žalobce, je důsledkem pouze zastavení řízení a věc je znovu žalovatelná. Koncentrací se zase myslí procesní okamžik, do kterého mohou účastníci uplatňovat své návrhy k prokázání skutkového stavu a důkazy, přičemž po tomto k okamžiku k nim nebude přihlíženo. Koncentrace bývá často označována za jakýsi skutkový a důkazní „stopstav“⁶².

Přípravné řízení, jak již bylo uvedeno výše, není přípustné, pokud byl již účastník vyzván kvalifikovanou výzvou k vyjádření, přičemž ta mu již byla řádně doručena. Tato zákonem předvídaná výlučka je zcela logická. Kvalifikovaná výzva totiž v případě nečinnosti žalovaného končí rozsudkem pro uznání podle § 153a odst. 3, zatímco pokud žalovaný řádně reaguje je možné nařídít maximálně jiný soudní rok, ale přípravné jednání nikoliv. Pouze pokud soud kvalifikovanou výzvu vyhotovil, odeslal, avšak ta nebyla řádně nebo vůbec doručena, je přípravné jednání připuštěno.

Před přistoupením k samotné poučovací povinnosti soudu ve vztahu k přípravnému jednání je vhodné podotknout, že role tohoto institutu je mnohými autory relativizován a je fér dodat, že v praxi opravdu není toliko využíván. Remeš k tomuto institutu uvádí: „*Benefity přípravného jednání v podobě následků v § 114c odst. 5 a 6 tak celkově nejsou pro soud dostatečně přitažlivé, respektive oproti kvalifikované výzvě podle § 114b neumožňují vyřídit prakticky celou kauzu korespondenčně v zázemí soudu za pomoci asistentů soudce, vyšších soudních úředníků atd., kteří mohou mnohé písemnosti vydávat sami nebo je připravit soudci k podpisu. Statisticky i manažersky se tak soudu více vyplatí postupovat pomocí kvalifikovaných výzev podle § 114b, kterými soud(ce) zkrátka zvládne mnohem větší množství práce, respektive „čárek“, na což vedení soudu a justiční statistiky tak jako tak hledí nejvíce*“⁶³.

⁶¹ Viz pojednání k poučovací povinnosti soudu při vydání kvalifikované výzvy.

⁶² SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 340

⁶³ REMEŠ, J. op. cit. pozn. 57, s. 215.

K přípravnému jednání musí být účastníci dle 6. a 7. odstavce řádně a včas předvoláni. Včasnost předvolání je dodržena, pokud je zachována lhůta alespoň 20 dnů mezi doručením písemnosti a termínem jednání. V předvolání musí soud mimo jiné účastníky poučit o následcích nedostavení se bez řádné omluvy k přípravnému jednání (tzn. rozsudek pro uznání v případě žalovaného anebo zastavení řízení, pokud jej zmeškal žalobce). Poučení musí zahrnovat i informaci o zákonné koncentraci řízení, jež může nastat s koncem přípravného roku. Koncentrace řízení a s ní související důkazní „stopstav“ je procesně institut s natolik závažnými důsledky, že ustálená judikatura dovodila poučovací povinnost hned na několika úrovních. Faktické důsledky koncentrace podle ní nemůžou nastat nejen tam, kde je poučovací povinnost soudu dána explicitně zákonem, ale také pokud účastníci nebyli o koncentraci a jejích účincích poučeni jak v předvolání v přípravném řízení, v předvolání k jednání nebo každému dalšímu jednání, ale i před skončením přípravného jednání, standardního jednání nebo dalšího jednání, pokud jsou s jeho koncem vázány koncentrační účinky⁶⁴. Poučovací povinnost soudu v souvislosti s koncentrací řízení bude dále podrobněji rozvedena v kapitole věnované poučovací povinnosti podle § 118a.

2.2.2.4. Poučení o možnosti rozhodnout bez jednání podle § 115a

Rozhodnutí ve věci bez jednání je procesním institutem, který má zajistit rychlost a hospodárnost v řízení v situacích, kde je pro to předpoklad. S tímto benefitem je však spojeno relativně zásadní prolomení zásady ústnosti a přímosti, avšak z legitimních důvodů. Proto je zákonem rozhodnutí podle § 115a relativně omezeno a kryto nutným poučením účastníkům, bez kterého není umožněno.

Ustanovení § 115a předpokládá kumulativní splnění dvou podmínek. Zaprvé je nutné, aby věc snesla rozhodnutí výhradně na základě účastníky předložených listinných důkazů. S ohledem na dnešní do značné míry digitální dobu je zjevné, že za listinné důkazy jsou v tomto považovány i písemnosti v elektronické podobě⁶⁵. Druhou podmínkou je nutnost souhlasu účastníků s rozhodnutím věci bez nařízeného jednání.

V praxi institut rozhodnutí bez nařízení jednání probíhá následovně. Po obdržení žaloby soud sezná, že vzhledem k úplnosti skutkového popisu a charakteru sporu, bude možné věc rozhodnout pouze na základě listinných důkazů tzv. „od stolu“. Následně vyzve písemně žalovaného, aby se k připojené žalobě vyjádřil. Spolu s výzvou je žalované straně zaslána i výzva ke sdělení, zda

⁶⁴ Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010.

⁶⁵ Tento závěr vyplývá mj. z ustanovení § 42 odst. 4, podle nějž je možné k podání připojit veškeré jeho přílohy i v elektronické podobě.

s rozhodnutím bez nařízení jednání souhlasí, přičemž totožnou výzvu obdrží také žalobce. Pokud by soudce nerespektoval případný nesouhlas účastníka s rozhodnutím ve věci bez nařízení jednání, nejen že by se dopustil nezákonného postupu podle občanského soudního řádu, ale bezpochyby by tím došlo k porušení účastnických základních práv ve smyslu čl. 36 a 38 odst. 2 Listiny. Účastník by následně v případě uplatnění řádného opravného prostředku jistě uspěl a předmětné rozhodnutí by bylo zrušeno odvolacím soudem.

Výše bylo naznačeno, že tento druh rozhodnutí významně prolamuje zásady bezprostřednosti a ústnosti. Takové prolomení musí být nutně vyvažováno zvýšenou aktivitou soudu vůči účastníkům řízení. Balančním mechanismem je zde právě výzva soudu, která musí nutně obsahovat lhůtu, ve které se musí strana sporu k návrhu soudu vyjádřit⁶⁶. Tato lhůta je soudcovská, tudíž variabilní a je možné ji prodloužit. Účastníci musí být soudem nutně dostatečně poučeni o následcích, které s sebou nese vzdání se práva na projednání věci. Při poučení musí být bráno v potaz osoby účastníka řízení, zejména pokud není zastoupena, aby si byl vědoma, v čem spočívá podstata poučení o rozhodnutí bez jednání pouze na základě do té doby předložených důkazů⁶⁷.

Existují situace, při nichž si vzájemná vyjádření stran sporu odporují anebo jinak není skutkový stav dostatečně ozřejměn (což je základní premisou postupu podle ust. § 115a). Potom ale není možné ani rozhodnutí z důvodu nedostatečného unesení důkazního břemene. V této otázce, resp. dalším postupu, se část teorie i praxe značně rozcházejí, protože nastává okamžik, kdy je nutné daného účastníka varovat, že nesplňuje svou povinnost tvrzení (nebo důkazní) a může spor prohrát. Např. Rychtářová a Jandová jsou toho názoru, že je následně nutný postup dle ust. § 118a a z toho důvodu i nařízení jednání ve věci samé⁶⁸. Jejich závěry vychází z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1696/2005, který vyslovil tentýž závěr.

Já jsem však opačného názoru a s nutností nařízení ve věci samé se neztotožňuji. Rozsudek dovolacího soudu vycházel z procesních východisek před více než 17 lety. Ty se do značné míry změnily, i s přihlédnutím k aktuální možnosti ve své podstatě totožnému poučení (jako je poučení o následcích podle § 118a) v rámci přípravného jednání podle § 114c odst. 3. Jedním ze základních pilířů civilního procesu je zásada rozhodnutí při jediném jednání. Pokud by soud při pokusu o rozhodnutí bez nařízení jednání a výskytu rozporných tvrzení reagoval tím, že by přímo nařídil jednání, bylo by to dle mého názoru v rozporu s uvedenou zásadou, protože by jednání muselo být

⁶⁶ Souhlas je možné i presumovat, ale pouze za předpokladu, že k výzvě je připojena doložka proti nečinnosti podle § 101 odst. 4.

⁶⁷ Srov. usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 11. 3. 2014, sp. zn. 64 Co 2/2014.

⁶⁸ RYCHTÁŘOVÁ, M., JANDOVÁ, H. Projednání věci bez nařízení jednání – souhlas by měli účastníci dát jen s náležitou opatrností. Advokátní deník [online], 10. 8. 2020, [cit 23-06-11]. Dostupné z: https://advokatnidenik.cz/2020/08/10/projednani-veci-bez-narizeni-jednani-souhlas-by-meli-ucastnici-dat-jen-s-nalezitou-opatrnosti/#_ftn8

s velkou pravděpodobností odročeno. Současný procesní kodex už totiž obsahuje nástroje, kterými je možné rozpor tvrzení a tím i nutné poučení účastníka provést ještě před nařízením jednání ve věci samé a tím i řádně připravit okolnosti, aby se jednání dál nemuselo odročovat.

2.2.3. Jednání

Vedle vyhlášení finálního rozsudku je (standardní) jednání do jisté míry vrcholem civilního řízení, které mu zpravidla bezprostředně předchází. Winterová jednání chápe jako zasedání řádně obsazeného soudu, které směřuje přímo k projednání meritů věci⁶⁹. Jednání je ze své podstaty ústní a je dalším z procesních projevů zásady veřejnosti. Ze zásady existuje celá řada výjimek, zásadně ale musí být dodrženo veřejné vyhlášení rozsudku. Za tímto účelem jsou účastníci k jednání předvoláváni, a to zpravidla ve lhůtě delší než 10 dnů⁷⁰. V této práci bylo už mnohokrát připomenuto, že účastníci civilního procesu nemají povinnost znát procesní práva, tudíž v samotném předvolání musí být soudem náležitě vyzváni k dostavení se. Součástí výzvy musí být i poučení o následcích nevyhovění výzvě. Poučení samotné bývá prakticky vždy zasláno ve formě kancelářských vzorů přílohou k předvolání.

Standardní jednání je vedeno předsedou senátu, který za jeho řádný průběh i zodpovídá. Účastníci řízení mají právo doplnit svá tvrzení a důkazy, to však neplatí, pokud jednání nepředcházelo přípravné jednání podle § 114c⁷¹. Jakmile skončí fáze dokazování, přistoupí předseda senátu k výzvě oběma stranám sporu, aby shruly své návrhy a vyjádřily se k informacím vzešlých z dokazování a k aktuálnímu skutkovému a právnímu aspektu věci. Poté soud jednání ukončí, a pokud tomu neodporuje složitost rozsudku, po poradě senátu (resp. po přestávce v případě věcí souzených samosoudcem) veřejně vyhlásí rozsudek.

Poučovací povinnost zastává ve fázi jednání nezastupitelnou roli. Jednání ve věci se totiž skládá z velkého množství úkonů, přičemž účastníci musí znát své dispoziční možnosti a případné negativní následky. Nejdůležitějším však je fakt, že s koncem jednání, pokud není odročeno, je spojována koncentrace řízení, která v případném odvolacím řízení zakazuje uplatňovat důkazy, které účastník nepoužil před soudem prvního stupně, ačkoliv tak činit mohl. Na dalších stranách bude, kromě dalších poučení spojených s jednáním, pojednáno o poučovacích institutech užívaných ve fázi jednání s akcentem na poučovací aspekt ust. § 118a; § 118b odst. 2 a § 119a odst. 1 OSŘ.

⁶⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 337.

⁷⁰ § 115 odst. 2 OSŘ.

⁷¹ Po přípravném jednání je totiž řízení již zkoncentrováno a až na výjimky jsou nové tvrzení a skutečnosti nepřijatelné.

2.2.3.1. Poučení vyslychaných osob podle § 126, § 126a, § 127, § 127a a § 131

Výslech osob se řadí mezi důkazy, které v procesu dokazování zastávají jednu z nejdůležitějších rolí⁷². V běžném procesním prostředí se objevují takřka vždy a soud při aplikaci zásady volného hodnocení důkazů si z nich vytváří obraz o skutkových okolnostech případu. V následujícím textu se budu věnovat stručnému vhledu, jaký je význam daného institutu v kontextu řízení a jakou roli zde má poučovací povinnost soudu, popř. jak by měl soud správně poučit vyslychané osoby.

2.2.3.1.1. Poučení vyslychaného svědka

Ustanovení § 126 umožňuje soudu vyslechnout kteroukoliv fyzickou osobu a zároveň stanovuje její povinnost dostavit se po předvolání k soudu a nic nezamlčovat. Zároveň je dáno výsostné právo svědka, vycházející již z čl. 37 odst. 1 Listiny, odepřít výpověď. Toto právo je vázáno na nebezpečí nebo i jen ohrožení, že by výpovědí mohlo vzniknout riziko zahájení trestního stíhání vůči sobě nebo osobě blízké⁷³.

V postavení svědka celkem logicky nemůžou vystupovat strany sporu, soud nebo jiný subjekt řízení. Pro úplnost je vhodné dodat, že judikatura stanovila i pravidlo, že vedlejší účastníci jsou vyslychání také jako svědci⁷⁴.

Ještě před samotným výslechem svědka je nutné jej řádně předvolat. Osobní účast svědka je nutná, jak správně podotýká Winterová⁷⁵. Osoba svědka je nezastupitelná, protože vnímání určité skutečnosti je spojeno přímo s ní a nemůže být v tomto směru nahrazena nikým jiným. Ačkoliv zákon sám nestanovuje formu předvolání, v civilním procesu se tak děje zpravidla poštovní obsílkou. Zákon ani nevyžaduje doručení do vlastní rukou a k naplnění své povinnosti postačí např. vhození do schránky ve smyslu § 50 OSŘ. Tento způsob však nelze považovat za ideální.

V praxi by měl mít soudce jistotu, že svědek se o povinnosti dostavit se k soudu prokazatelně dozvěděl. S přihlédnutím k zásadě spravedlivého procesu a zejména poměrně zásadním důsledkům nedostavení se (pořádkové pokuty, předvedení) by měl být o těchto negativních následků svého nekonání poučen. Je možné tedy i při neúspěšném doručení poštovní obsílkou,

⁷² Za důkaz ust. § 125 označuje všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci.

⁷³ Občanský soudní řád pracuje s pojmem blízké osoby, avšak přímo její definici nenabízí. Z tohoto důvodu za ně považujeme při použití *analogie iuris* dle § 22 OZ příbuzné v přímé řadě (jde tedy o rodiče, prarodiče, děti apod.), manžel, partner, anebo jiné osoby v obdobném postavení.

⁷⁴ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2014, sp. zn. 30 Cdo 3851/2013. K postavení vedlejšího účastníka odkazují bez dalšího na výklad o vedlejší intervenci.

⁷⁵ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 238.

aby soud využil k předvolání elektronickou cestu anebo telefonát svědkovi. Tyto způsoby však nejsou tuzemskými civilními soudy ve velké míře využívány.

V předvolání by měl soud svědka poučit o jeho povinnosti dostavit se k soudu a vypovídat. Dále musí svědek nabýt informaci o svém právu nevypovídat, jak bylo ostatně popsáno výše. Svědek by měl být dále poučen o tom, že pokud se bez spravedlivého důvodu nedostaví k výslechu, může mu být uložena pořádková pokuta až do 50 000,- Kč (jak předpokládá ust. § 53), anebo že může být dokonce předveden na vlastní náklady. Soudce v předvolání dále uvede, co si má svědek s sebou k výslechu vzít pro prokázání totožnosti a sdělí informaci o právu požadovat svědečné. V praxi je uvedené poučení součástí předtištěných vzorů a bývá zasláno svědkům jako příloha předvolání.

Pokud má soud pochybnosti, zda svědek předvolání obdržel, měl by před užitím donucovacích prostředků vyvinout další snahu např. formou přípisu nebo telefonátu, v němž už s ohledem na osobu svědka a jeho poměry poučí o možnosti uložení pořádkové pokuty, popř. předvedení. Pokud svědek není o shora uvedeném řádně poučen, není ani možné, aby byl následně jakkoliv negativně postižen. Jak již bylo výše vícekrát uvedeno, svědek není povinen znát procesního práva. Poté, pokud vznikne situace, v níž svědek nekoná, aniž by věděl o důsledcích svého nekonání, jde o pochybení soudu, nikoli dané osoby.

Výslech samotný lze rozdělit na všeobecný výslech a výslech k věci. V rámci všeobecného výslechu dojde na soudním jednání ke ztotožnění svědka, zjištění jeho poměru k projednávané věci a účastníkům. Předseda senátu musí svědka poučit srozumitelně a důrazně o povinnosti vypovídat pravdu a nic nezamlčovat, o právu odepřít výpověď, o právu na svědečné a o trestněprávních důsledcích křivé výpovědi ve smyslu ust. § 346 TZ. Po tomto poučení by měla následovat otázka soudce, zda poučení rozuměl a zda bude vypovídat. Samotný obsah výslechu vč. poučení je zaznamenáván do protokolu. Poučení by zde však nemělo být všeobecné a soud by měl poučovat svědka zejména tak, aby pochopil jeho obsah s přihlédnutím k jeho osobě.

Po provedení výslechu svědka k věci bude následovat dotaz soudu směrem ke svědkovi, zda bude požadovat svědečné, tedy náhradu hotových výdajů a ušlý zisk, a v jaké výši (ve smyslu ust. § 139 OSŘ). Svědek má možnost svědečné nepožadovat, přičemž takové stanovisko je nutné zaprotokolovat. Důraz na řádné poučení svědka nebo vedlejšího účastníka o právu na svědečné je však významný a má své důsledky. Jestliže je řádně poučen o tomto právu, prekluduje se do 3 dnů od výslechu. Pokud však soud svědka nepoučil řádně nebo vůbec, tato lhůta vůbec nezačne běžet a je možné ho úspěšně uplatnit i později.

2.2.3.1.2. Poučení vyslychaného účastníka

Jak bylo vysvětleno výše, výslech účastníka zařazujeme mezi důkazní prostředky. Mezi osoby, které jsou vyslychány v rámci účastnického výslechu se řadí jednak samozřejmě účastníci – fyzické osoby, ale také fyzické osoby, které byli statutárním orgánem (anebo členem kolektivního statutárního orgánu) právnické osoby, která je účastníkem daného řízení. Zda jde o současného nebo bývalého člena statutárního orgánu je přitom důležité zejména ze dvou důvodů.

Zaprvé, bývalého statutárního zástupce je možné vyslychat jako účastníka podle § 131 odst. 2 a 3 OSŘ. Ovšem narozdíl od současného statutárního zástupce není k tomuto třeba jeho souhlasu⁷⁶.

Zadruhé, není bývalý statutární zástupce postihnutelný trestným činem křivé výpovědi podle § 346 TZ, ačkoliv je mu taky uloženo mluvit pravdu a nic nezamlčet⁷⁷.

Od 1. ledna 2001, kdy vešla v život tzv. velká novela OSŘ č. 7/2009 Sb. je významně změněna koncepce výslechu účastníků řízení sporného a nesporného. Zatímco ve věcech nesporných je zachován „předlednový“ koncept výslechů, kdy může soud nařídit výslech účastníka kdykoliv to uzná za vhodné pro objasnění skutkového stavu, v případě sporných řízení se výslech účastníků transformoval do důkazu podpůrné povahy. Soud tedy takový důkaz nařídí, jen jestliže dokazovanou skutečnost nelze prokázat jiným způsobem a účastník s tímto postupem souhlasí⁷⁸.

Poučovací povinnost soudu vůči vyslychaným účastníkům je stanovena druhým odstavcem ustanovení § 131. Podle něj má soud danou povinnost poučit účastníky o jejich povinnosti dostavit se k výslechu a o skutečnosti, že by měli vypovídat pravdu a nic nezamlčet. Povinnost vypovídat pravdu a nic nezamlčovat však na rozdíl od svědecké výpovědi je jeho právem. Logicky má každá strana sporu jiný pohled na dokazované skutečnosti, jenž nemusí nutně odpovídat realitě a z tohoto důvodu není nepravdivá výpověď krytá trestněprávní odpovědností za křivou výpověď. Je tedy výhradně na úvaze soudu, aby zvážil všechny okolnosti a posoudil váhu, kterou výpovědi dá v konečném hodnocení důkazů s přihlédnutím k zainteresovanosti účastníků na výsledku řízení.

K povinnosti dostavit se k výslechu je účastník vyzván předvoláním, které je ve své podstatě totožné s výše popsáním předvoláním svědka. Samotný výslech svědka probíhá také obdobně. Dokonce účastník stojí i v průběhu výslechu na svědeckém místě před předsedou senátu. Ovšem jako účastník při výpovědi zaujímá své klasické místo na jedné ze stran senátu. V dalším postupu lze tedy obecně odkázat na předchozí kapitolu věnovanou svědecké výpovědi. Podotýkám však,

⁷⁶ JIRSA, J. Důkaz výslechem statutárního zástupce právnické osoby. Právní prostor. [online] 2. 6. 2015 [cit 23-05-28] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/judikatura/procesni-pravo/dukaz-vyslechem-statutarniho-zastupce-pravnicke-osoby>

⁷⁷ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 847.

⁷⁸ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 243.

že výslech účastníka je vázán na jeho souhlas a je nutné, aby před přistoupení k výslechu došlo na dotázání se na souhlas účastníka s takovým úkonem, který musí být řádně zaprotokolován.

Z hlediska následků vadného poučení vyslychaného svědka, je vždy nutné na věc pohlížet, zda takové poučení mohlo mít vliv na výsledek řízení jako celek. Pro příklad je možné uvést vyslechnutí fyzické osoby – současného člena statutárního orgánu právnické osoby (která je účastníkem řízení). Ust. § 126 odst. 4 stanovuje, že takovou osobu je nutné vyslechnout jako účastníka řízení (ale jeho postavení je modifikováno, viz výše). Výslech takové osoby jako svědka by pak byl zjevně v rozporu se zákonem, ale jak judikoval Ústavní soud např. ve svém usnesení ze dne 27. 10. 2009, sp. zn. III. ÚS 2181/09, vadu řízení je nutné posuzovat ve vztahu k reálnému vlivu na výsledek sporu a zároveň z hlediska ústavněprávního, tj. zda bylo řízení ve vztahu ke svému předmětu spravedlivé jako celek⁷⁹.

Judikaturou bylo ale dovozeno, že i v takovýchto případech existují výjimky. Kupříkladu Nejvyšší soud se v rozsudku ze dne 23. 8. 2017, sp. zn. 22 Cdo 1749/2017 zabýval případem, kdy byla vyslychána osoba jednajícím jménem právnické osoby nesprávně jako svědek, namísto správného postupu výslechu účastníka podle § 131. Strážce ústavnosti zde uvedl, že: „*Vyslechl-li proto soud účastníka řízení jako svědka (poučil-li ho na začátku výslechu nesprávně o tom, že musí vypovědět pravdu a nic nezamlčovat, a o trestních následcích křivé výpovědi namísto správného poučení o tom, že má vypovědět pravdu a nic nezamlčovat), provedl tento výslech způsobem, který je v rozporu se zákonem. Promítne-li soud takovou vadu řízení do svého skutkového zjištění tím, že výpovědi účastníka řízení nesprávně vyslechnutého jako svědka přikládá váhu svědecké výpovědi, z hlediska věrohodnosti jí přisuzuje jiný (větší) význam, než který by měla s ohledem na procesní postavení vyslychaného mít, pak toto skutkové zjištění jako výsledek hodnocení důkazů soudem neodpovídá postupu vyplývajícímu z ustanovení § 132 o. s. ř., neboť v hodnocení důkazů, popřípadě poznatků, které vyplynuly z přednesů účastníků nebo které vyšly najevo jinak, z hlediska věrohodnosti je logický rozpor⁸⁰.*“

2.2.3.2. Poučení podle § 118a odst. 1 až 3

Z hlediska poučovací povinnosti je možné považovat ustanovení § 118a odst. 1 až 3 za jednu z vůbec nejdůležitějších, a to zvláště po prohloubení institutu koncentrace řízení novelou občanského soudního řádu – zákonem č. 7/2009 Sb. Koncentrace řízení je pro účastníky

⁷⁹ Závěry uvedeného usnesení byly přejímány až do současnosti, k tomu srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 11. 2021, sp. zn. IV. ÚS 1702/2021.

⁸⁰ Dále srov. např. recentní usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2022, sp. zn. 30 Cdo 3371/2021, které uvedené závěry souhlasně citovalo.

pravděpodobně i nejdůležitějším momentem procesu, neboť má dalekosáhlé důsledky a vše, co opomenuli tvrdit a navrhnout pak pro soud „jako by nebylo vůbec“. Výzvy podle § 118a proto představují zmírnění tohoto efektu, aby neměl až rdousící povahu a devastující účinky, ačkoliv účastník třeba o koncentračním bodě ani nevěděl. Takový proces by těžko mohl být označen za spravedlivý, což by bylo ohrožení důvěry veřejnosti v justici.

Civilní sporné řízení a tím spíše poučovací povinnosti podle ust. § 118a úzce souvisí s teorií břemen (břemeno tvrzení a břemeno důkazní) a předvídatelnosti soudních rozhodnutí ve smyslu § 6. První jmenovaná teorie vyjadřuje povinnost tvrzení a povinnost důkazní a s nimi spojená břemena tvrzení a důkazní. Tyto znamenají, že účastník, který po soudu požaduje ochranu svých práv je povinen dostatečně určitě tvrdit rozhodné skutečnost a označit důkazy k jejich prokázání. V případě, že tuto povinnost účastník dostatečně neunes, bude to znamenat jeho prohru ve věci. Takový důsledek je logický – vychází z premisy, že účastník nemůže vyhrát spor, pokud se soud vůbec nedozví určitou rozhodující skutečnost, anebo se jí sice dozví, ale nebude podložena důkazy⁸¹. Zároveň ve sporném řízení není přípustné, aby žalobce podal žalobu a pak už nechal řízení plynout s tím, že za něj soud vyhledá veškeré důkazy a věc vyřeší sám. Uvedený postup by zcela zjevně dal za vznik nepřijatelné nerovnosti a soudní instituce by ztratila pozici nezávislé třetí strany.

Předvídatelnost soudních rozhodnutí je také jedním z pilířů nejen civilního sporného procesu. Ve stručnosti ji lze vyjádřit na modelovém příkladu, kde účastník v průběhu řízení tvrdí a dokládá skutečnosti a důkazy. Účastník na základě jím řádně předloženým důkazům bude přesvědčen o naprosté převaze svých argumentů, načež by soud vydal rozsudek, v němž by tentýž účastník spor prohrál pro neunesení důkazního břemene. Taková realita je v tuzemském občanském řízení naprosto nepřijatelná, neboť je v naprosté kontradikci s principem legitimního očekávání a zásadou spravedlivého procesu⁸². Současně si lze jen těžko představit, že by svévolně rozhodující soudy požívaly důvěru společnosti ve svou instituci a spravedlnost obecně.

Teorie⁸³ někdy označuje poučovací povinnost soudu podle § 118a odst. 1 až 3 za poučení o hrozícím neúspěchu. O tomto poučení lze obecně dále uvést, že jeho součástí je také sdělení, jakým způsobem soud hodnotí vzájemně odporující se důkazy. Pokud se soud rozhodne nevycházet při

⁸¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 77.

⁸² Uvedené lze doložit nálezem Ústavního soudu ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 212/06, jež je dodnes nepřekonáno a judikovalo následující: „Ustanovení § 118a občanského soudního řádu vymezuje poučovací povinnost soudu při jednání. Smyslem tohoto ustanovení je, aby účastníkovi nebyla zamítnuta žaloba proto, že neunesl břemeno tvrzení, aniž byl poučen, že takové břemeno má, a že účastníkovi nelze zamítnout žalobu, protože neunesl důkazní břemeno, aniž byl poučen, že takové břemeno má. Zákon předpokládá, že poučení bude protokolováno. Protokolace nesmí vzbuzovat pochybnosti, že se účastníkovi takového poučení dostalo, a přesto zůstal stran svých tvrzení nebo stran svých důkazních návrhů nečinný.“

⁸³ SVOBODA, Karel. op. cit. pozn. 61, s. 482.

svém rozhodování z konkrétního důkazního prostředku, který prospívá jedné ze stran, je nutné o tom účastníky vyrozumět i s vysvětlením, co soud k takové úvaze vedlo. Je důležité si uvědomit, že pokud soud důsledně poučuje účastníky podle § 118a, nenarušuje tím svoji nestrannost. Takové jednání je naopak projevem jeho procesní nestrannosti, neboť soud svou povinnost uplatňuje vůči kterémukoliv účastníkovi, který pro neunesení důkazního břemene je ohrožen na svých procesních právech a povinnostech⁸⁴. V následujících dvou kapitolách budou podrobněji rozebrány výzvy a poučení jednotlivých ustanovení § 118a.

2.2.3.2.1. Výzva k dotvrzení rozhodných skutečností a navržení důkazů podle § 118a odst. 1 a 3

Odst. 1 upravuje situaci, při níž se ukáže v průběhu jednání, že jeden z účastníků nedostatečně plní svoji povinnost a s tím související břemeno tvrzení (jak je předpokládáno pro úspěch ve věci ustanovením § 101 odst. 1 písm. a). V návaznosti na uvedené je soud povinen vyzvat účastníka k dotvrzení rozhodných skutečností, které by mělo být, pokud možno dostatečně konkrétní, aby účastník pochopil požadovaný záměr soudu. Adresovaný účastník tedy musí nabýt informaci, co je v řízení považováno za nedostatečně prokázané a musí být pro úspěšný výsledek sporu doplněno⁸⁵. Zároveň nesmí v zásadě dojít k příliš extenzivnímu poučení, kterým by soud sám nahrazoval povinnost tvrzení účastníka řízení a současně ingeroval do hmotného práva (srov. výklad výše v kapitole 1.3).

Poučovací povinnost podle uvedeného ustanovení vždy následuje povinnost tvrzení konkrétního účastníka. Pokud účastník povede svou povinnost tvrzení rozhodných skutečností výhradně v rovině obecných údajů, pak i soud u účastníka provede poučení pouze obecné, přičemž takové není považované za vadné⁸⁶.

Poučení o neúplném vylíčení skutku (§ 118a odst. 1) a nedostatečném prokázání tvrzených skutků (§ 118a odst. 3) v praxi nestojí samo o sobě, ale vzájemně se překrývají a prozařují značnou částí občanského soudního řádu. Účastníci se tak velmi často setkávají s výzvou k dotvrzení rozhodných skutečností podle odstavce 1, která je jim zaslána téměř vždy spolu s výzvou k označení důkazů. Tento postup je také zcela správný, neboť účastník, který tvrdí nějaké skutečnosti před soudem, je chce logicky i prokázat.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ Na tomto závěru je judikatura Nejvyššího soudu dlouhodobě ustálená. K tomu srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2015, sp. zn. 29 Cdo 1747/2015.

⁸⁶ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 790.

Výzva k označení důkazu je reakcí na objektivní procesní realitu, při níž soud postrádá dostatečné plnění účastníkovy důkazní povinnosti (jak pro úspěch ve věci předpokládá ust. § 101 odst. 1 písm. b). Domnívám se, že ucelený obrázek o výzvě a s ní provázaným poučením podává rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011. Je nutné poznamenat, že tento rozsudek stále patří mezi ty nejcitovanější rozhodnutí civilních soudů v oblasti poučovací povinnosti vůbec a jeho závěry jsou zcela aplikovatelné dodnes. V případě šlo o to, že dovolatel v občanském řízení uplatňoval nárok na náhradu škody, která mu měla být způsobena neoprávněným rozhodnutím o vazbě. Dovolatel mj. uplatňoval náhradu ušlého zisku, který podložil důkazy. Žalovanou stranou tyto důkazy nebyly zpochybněny ani nabídnuty protidůkazy, které by je byly schopny vyvrátit. Soud prvního stupně v řízení nakonec rozhodnul pro neunesení důkazního břemene v neprospěch žalobce (v tomto případě osoby dovolatele), aniž by ho předtím řádně vyzval v souladu s ustanovením § 118a 1 a 3. Nejvyšší soud následně zaujal následující stanovisko, které má významný přesah i k pochopení odst. 1 ust. § 118a:

„Rozsah důkazní povinnosti je ve sporném řízení zásadně určen rozsahem povinnosti tvrdit skutečnosti, neboť aby mohl účastník nějakou skutečnost prokázat, musí ji nejdříve tvrdit. V tomto smyslu právní teorie hovoří o břemenu tvrzení, jímž rozumí procesní odpovědnost účastníka řízení za to, že za řízení netvrdil všechny rozhodné skutečnosti významné pro rozhodnutí a že z tohoto důvodu muselo být rozhodnuto o věci samé v jeho neprospěch. Smyslem břemene tvrzení je umožnit soudu rozhodnout o věci samé i v takových případech, kdy určitá skutečnost, významná podle hmotného práva pro rozhodnutí věci, pro nečinnost účastníků (v důsledku nesplnění povinnosti uložené účastníkům ustanovením § 101 odst. 1 písm. a) o. s. ř.) nemohla být prokázána, neboť vůbec nebyla účastníky tvrzena. K tomu, aby účastník v řízení dostal své povinnosti tvrzení, slouží poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 o. s. ř. Pouze tehdy, jestliže účastník ani přes řádné poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 o. s. ř. neuvede všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti, lze učinit závěr o tom, že neunesl břemeno tvrzení.“

2.2.3.2.2. Poučení o překvalifikování skutkových tvrzení podle § 118a odst. 2

Odstavec druhý má povahu speciálního⁸⁷ ustanovení vůči odstavci prvnímu a je dalším projevem zásady, že účastník řízení nemusí znát nejen procesní právo, ale ani právo hmotné. Tudíž není ani účastníkovou povinností v žalobě a s ní souvisejícími vyjádřeními správně kvalifikovat hmotněprávní kvalifikaci uplatňovaného nároku. Důsledkem této zásady je odstavec druhý, který

⁸⁷ SVOBODA, Karel. op. cit. pozn. 61, s. 486.

stanovuje povinnost soudu poučit účastníka o nesprávné hmotněprávní kvalifikaci nároku. Tím samým je ale zakotven zákaz soudu zamítnout žalobu pouze z důvodu, že žalobce nesprávně kvalifikoval nárok podle hmotného práva.

Řádně pracující soudce by měl mít představu o hmotněprávní kvalifikaci nároku žalovaného, a to zcela jistě už ve fázi přípravy jednání, aby vedl řízení odpovídajícím směrem a bylo zamezeno zbytečným průtahům v řízení. V závislosti na hmotněprávní kvalifikaci nároku jsou totiž rozdílné i důkazy, jež soud nutně potřebuje k jeho prokázání, aby mohl být žalobce úspěšný ve věci. Prakticky by měl být institut výzvy k překvalifikaci skutkových tvrzení obecnými soudy využíván následovně. Soud zjistí, že žalobce vznáší určitý nárok, ale uplatňuje jej podle špatné hmotněprávní normy, než která nároku věcně odpovídá⁸⁸. Soud by měl poté žalobce na tento nesoulad upozornit s tím, že na případ bude aplikovat odpovídající právní kvalifikaci a žalobce by měl následně podle toho přehodnotit svá tvrzení a důkazy. K výzvě o překvalifikaci však nemusí být přistupováno bezvýjimečně. Za situace, při níž má soud jiný právní názor na skutkový stav věci, ale již uskutečněná tvrzení a navržené důkazy (popř. důkazy nenavržené, ale provedené) jsou dostačující pro objasnění skutkové stránky věci, není nutné k poučení přistoupit⁸⁹.

Podle Ústavního soudu⁹⁰ je dělicí hranicí mezi tím, kdy je nutné účastníka poučit, právě v otázce obsahové podobnosti překvalifikovaného institutu. Tudíž pokud soud na skutkový stav použije zcela jiný právní institut než účastníkem tvrzený, je nutné poučení účastníka vždy, aby měl možnost se k tomuto vyjádřit. Stejný postup je nutný, pokud soud užije zcela jinou právní úpravu upravující sice druhově stejný institut, který je však obsahově odlišný. V těchto případech by byl postup soudu neaplikující ust. § 118a odst. 2 vadný a následné rozhodnutí by bylo z hlediska fair procesu překvapivé. Pokud by se v reakci na uvedené bránil účastník opravnými prostředky, došlo by ke zrušení daného rozhodnutí.

Výzva k překvalifikaci skutkových tvrzení by podle Svobody⁹¹ měla být vydávána předně ve dvou případech. Prvním je účastníková mýlka ve hmotněprávním posouzení podstaty věci, jež je natolik velká, že netvrdí zcela zásadní fakta, která jsou podstatná z pohledu tzv. primární normy, která na spornou situaci dopadá. Druhou je účastníková mýlka, která sice není natolik podstatná, že by vedla k tomu, že účastník netvrdí zcela zásadní fakta, z pohledu primární normy podstatná, ale účastníkově nesprávné právní posouzení by vedlo k tomu, že by si nebyl vědom prostředků procesní obrany při aplikaci tzv. sekundárních právních norem.

⁸⁸ Pro představu: Žaloba na náhradu škody, ačkoliv jde věcně o bezdůvodné obohacení.

⁸⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. 33 Cdo 4513/2015.

⁹⁰ Srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 3089/10.

⁹¹ SVOBODA, Karel. op. cit. pozn. 61, s. 489.

Závěrem dodávám, že poučovací povinnost je vystavěna na objektivním principu, a to právě z důvodu ochrany veřejných subjektivních práv účastníků a soudy mají tuto povinnost bez ohledu na to, zda o její existenci v daném konkrétním procesním stádiu věděly. Ostatně, ve stejném duchu se dlouhodobě vyjadřuje i ustálená judikatura. Pro dokreslení lze citovat z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1829/2011: „*Jak Nejvyšší soud opakovaně vysvětlil ve svých rozhodnutích, poučovací povinnost podle § 118a o. s. ř. je vybudována na objektivním principu. Znamená to, že poskytnutí potřebného poučení není závislé na tom, zda se soud prvního stupně o potřebě poučení vůbec dozvěděl. Nebylo-li účastníku potřebné poučení poskytnuto, ačkoliv se tak mělo z objektivního hlediska stát, došlo i v tomto případě k porušení ustanovení § 118a o. s. ř.*“

2.2.3.2.3. Poučení o koncentraci řízení podle § 118b odst. 1 až 3

Ustanovení § 118b představuje v civilním řádu soudním do velké míry středobod institutu koncentrace řízení. Bylo zavedeno do českého civilněprocesního prostředí až tzv. souhrnnou novelou občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. Jeho zavedení následovalo teprve po řadě let kritiky tehdejšího systému ze strany judikatury (vč. té předlistopadové), respektovaných autorů a zejména respektovaných justičních autorit⁹².

Pro pochopení poučovací povinnosti týkající se tohoto ustanovení je potřebné nejdříve pochopit koncentraci řízení podle § 118b. Zásada koncentrace řízení dopadá výhradně na výlučně na nové, dosud v řízení neuplatněné, tvrzení a důkazy, které účastník neuplatnil či nenavrhl, ač tak udělat objektivně mohl (a měl), a to vše je vázáno zákonem předpokládanému koncentračnímu bodu. Uvedené nově uplatněné či navržené skutečnosti po dosažení tzv. koncentračního bodu jsou teorií i praxí souhrnně nazývány jako „*novoty*“. Před dalším výkladem se jeví jako přiléhavé dodat, že zásada koncentrace řízení se v žádném případě nevztahuje na právní kvalifikaci tvrzeného nároku, ale ani jeho právního posouzení – tyto lze v řízení uplatňovat i později⁹³.

Koncentrační bod a zákaz novot je úzce spojen se zásadou rozhodnutí při jediném jednání. Jde tedy o určitou zákonem ohraničenou dobu, ve které mají možnost splnit svou povinnost tvrzení a označit důkazy, které mají prokázat všechny skutečnosti pro žalovaný nárok, popř. obranu proti nim, které jsou právně významné. Koncentrační bod konstituuje odst. 1., resp. i odst. 2. předmětného ustanovení.

⁹² REMEŠ, J. op. cit. pozn. 57, s. 263-264

⁹³ V praxi je však situace složitější – ačkoliv mají účastníci možnost uplatňovat např. námitky i po dosažení koncentračního bodu, tak si lze leckdy jen těžko představit, že tento procesní instrument dokáže uplatnit úspěšně, aniž by jej museli podložit příslušnými důkazy k doložení tvrzeného.

Odstavec 1 definuje čtyři subsidiární úrovně, při nichž nastává koncentrační bod. Toto důkazní omezení tedy nastává předně s koncem přípravného jednání podle § 114c, pokud je konáno. I v rámci přípravného jednání má však soud oprávnění poskytnout účastníkům dodatečnou lhůtu (maximálně 30 dní) ke splnění své procesní povinnosti. Pokud je dána, je řízení zkoncentrováno právě s koncem této lhůty.

Existují však situace, kdy se přípravné jednání vůbec nekoná. Pak je řízení zkoncentrováno s koncem přípravného jednání. Poslední možností koncentrace je v případě jednání ve věci, kterému nepředchází přípravné jednání, pokud byla účastníkům řízení poskytnuta dodatečná lhůta soudem ke splnění své povinnosti tvrzení a důkazní.

Důsledkem koncentrace je důkazní „*stopstav*“. To znamená, že pokud účastník řízení uplatní určité skutečnosti nebo důkazy po dosažení koncentračního bodu, soud k nim přihlédnout nejen nemá, ale výslovně nesmí. Udělal-li by to a na základě těchto skutečností se následně rozhodnul ve věci samé, zakládá to vadu řízení a možnou následnou kasaci rozhodnutí.

Naprosto klíčové je ale uvést, že všechny výše uvedené důsledky jsou přísně vázány na povinnost soudu poučit o nich účastníky řízení. V opačném případě koncentrace nastat nemůže. V této souvislosti lze opět připomenout rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010. Z něj vyplývá, že koncentrace nastává právě k momentu skončení nebo odročení prvního uskutečněného jednání ve věci. Avšak pouze za podmínky, že o koncentraci byli účastníci řízení poučeni. Povinnost poučení k možnému uplatnění účinků koncentrace je však podle dovolacího soudu vázána již k samotnému předvolání k uvedenému jednání a zároveň i před skončením takového jednání⁹⁴. V případě, že soud uvedené dvojité poučení účastníků nebude respektovat, nemůže nastat koncentrace s jejími účinky. Takový stav soud ale stále může zhojit, pokud soud v rámci jednání dodatečně a řádně poučí účastníka o koncentraci a poskytne mu prostor ve stejném rozsahu jako je lhůta pro přípravu k prvnímu jednání (zpravidla tedy alespoň 10 dní).

Jak to u pravidel běžně bývá, i zásada koncentrace řízení má své výjimky, které ji v určitých situacích prolamují a soud pak k následným novotám může přihlédnout. Podle Remeše⁹⁵ existují v zásadě jen čtyři výjimky. Jednou z nich jsou skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost již v řízení provedených důkazních prostředků. Druhou jsou skutečnosti nebo důkazy, které nastaly až po prvním jednání. Třetí výjimkou jsou situace, kdy je účastník bez své viny

⁹⁴ Takové závěry potvrzuje i aktuálnější judikatura – srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2019, sp. zn. 23 Cdo 833/2019, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2022, sp. zn. 29 Cdo 3027/2021, anebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2022, sp. zn. 28 Cdo 3041/2022.

⁹⁵ REMEŠ, J. op. cit. pozn. 57, s. 268

nemohl včas uvést. A konečně čtvrtou jsou skutečnosti a důkazy, které účastníci uvedly poté, co byl některý z nich vyzván soudem k doplnění rozhodujících skutečností podle § 118a odst. 1 až 3. Remeš poslední jmenovanou výjimku dokládá na rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1829/2011, jehož závěry jsou stále platné a zní: „*Jinými slovy, nebylo-li účastníku řízení poskytnuto poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. dříve, než nastala koncentrace řízení (ač se tak objektivně mělo stát), nebrání ustanovení § 118b odst. 1 o. s. ř. tomu, aby tyto skutečnosti vylíčil, resp. aby označil důkazy potřebné k prokázání svých skutkových tvrzení i poté, kdy koncentrace nastala. Jiné skutečnosti či důkazy již ovšem poté, kdy došlo ke koncentraci řízení, doplnit nemůže. Zbývá dodat, že v rozsahu, v němž skutková tvrzení a důkazy doplňuje jedna strana sporu i poté, kdy došlo ke koncentraci řízení, může doplnit tvrzení a označit důkazy i strana druhá.*“

Prolomení při dodatečném poučení podle § 118a odst. 1 až 3 však nenastává bezvýhradně vždy. V situaci, při níž soud pouze zopakuje obsahově shodné poučení, které poskytl účastníkům, než nastal koncentrační bod, nemůže takové poučení prolomit koncentraci. Dodatečné poučení může suspendovat koncentraci podle Svobody pouze „*ohledně skutečností, jichž se poučení týká, a jen v části, v níž je obsahově nové, například tím, že reaguje na důkazní vývoj, který v době původního poučení nebyl soudem předvídan.*“⁹⁶

V návaznosti na uvedené a závěrem k této kapitole je vhodné uvést, že odstavec druhý § 118b vyjmenovává v souvislosti s koncentrací a poučením tři další instituty. Změnu žaloby, přistoupení dalšího účastníka podle § 92 odst. 1 a záměnu účastníka podle odst. 2 téhož ustanovení. Ohledně změny žaloby, zákon takový úkon považuje za novotu, na kterou se vztahují výše jmenovaná totožná pravidla a výjimky. Změna v okruhu účastníků podle ust. § 91 odst. 1 a odst. 2 má však jiná však pravidla. Noví účastníci mohou být totiž stíženi negativními důsledky koncentrace až v momentu, kdy je soud o těchto poučí, přičemž platí, že k tomu musí dojít nejpozději v předvolání k dalšímu jednání.

2.2.3.2.4. Poučení účastníků zastoupených advokátem nebo notářem podle § 118 odst. 4

Čtvrtý odstavec § 118a zakotvuje pravidlo, které omezuje poučovací povinnost soudu na úkor účastníků, kteří jsou zastoupeny právními profesionály – advokáty a notáři. Ohledně tohoto odstavce někdy mezi právníckou i neodbornou veřejností není jasno, jaká dílčí poučovací povinnost je tedy omezena. Samotný odstavec čtvrtý hovoří o tom, že při jednání poskytuje předseda senátu poučení též o jiných procesních právech a povinnostech účastníkům řízení. Další

⁹⁶ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 601.

věta předmětného ustanovení pak tuto povinnost soudu vylučuje v případě účastníkového zastoupení právě advokátem nebo notářem.

Předně je potřeba uvést, že výlučka z poučovací povinnosti soudu se vztahuje podle poslední věty předmětného ustanovení pouze na poučení „o jiných právech“, jež předseda senátu poskytuje v průběhu (standardního) jednání. Výlučka se rozhodně nevztahuje na nutnost poučení o hrozícím neúspěchu ve sporu podle § 118a odst. 1 až 3⁹⁷. Stejně tak ustanovení nevylučuje poučovací povinnost soudu směrem k účastníkům zastoupeným advokátem v jiné procesní fázi, než je jednání. Jinými slovy, poučovací povinnost soudu je zachována v období před zahájením jednání v plném rozsahu, snad jen s odchylkou, že předseda senátu poučuje zástupce účastníka – advokáta jiným způsobem (strozeji), než poučuje účastníka řízení, který je absolutním právním laikem. Pro úplnost si dovoluji stručně dodat příklady poučení o jiných procesních právech a povinnostech poskytovaných v průběhu jednání. Demonstrativně lze uvést typické příklady, jako je poučení o právu vznést konkrétní námitky, navrhnout vydání rozsudku pro zmeškání, popř. o možnosti navrhnout vydání částečného rozsudku pro uznání.

2.2.3.3. Poučení o neúplné apelaci podle § 119a odst. 1

První odstavec tohoto ustanovení je opět úzce spojen s poučovací povinností soudu, ačkoliv jeho význam je ve sporném řízení v současnosti spíše zanedbatelný. Poučení podle tohoto odstavce zakotvuje zákonnou povinnost soudu poučit na konci jednání přítomné účastníky, že musí všechny rozhodné skutečnosti a důkazy k jejich prokázání uplatnit, než bude vyneseno rozhodnutí, neboť k později vzneseným, nebude přihlíženo, a to ani odvolacím soudem⁹⁸. Toto ustanovení uvádí zásadu, která ovládá odvolací řízení – neúplnou apelaci. Definicí systému neúplné apelace nabízí Winterová, podle níž „[p]ři systému neúplné apelace nemá účastník právo uvádět tato nova [pozn. autora: nova a novoty jsou synonyma] a soud druhého stupně není oprávněn je použít jako podklad pro své rozhodnutí“⁹⁹. Jde tedy před soudem prvního stupně o poslední možnost, jak soud může řízení zkoncentrovat.

V úvodní větě této kapitoly je řečeno, že význam poučení o neúplné apelaci podle § 119a je ve sporném řízení zanedbatelný. Je tomu tak právě z důvodu koncentračních ustanovení podle § 118b odst. 1, kterému byl věnován předchozí výklad. V praxi jsou prakticky všechna řízení zkoncentrována ke konci přípravného jednání nebo na konci prvního jednání ve věci (popř.

⁹⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1491/2002.

⁹⁸ Zákon zároveň zmiňuje, že důkazy a skutečnosti podle § 205a samozřejmě připuštěny jsou.

⁹⁹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 516.

v předsedou senátu stanovené lhůtě) a nedává tak žádný smysl, proč by měl soud účastníky varovat před koncentrací již zkoncentrovaného řízení. Smysl tohoto ustanovení nachází mnozí autoři¹⁰⁰ především v úpravě před v úpravě před „*velkou novelizací OSŘ*“ zákonem č. 7/2009 Sb., když se zásada zákonné koncentrace ještě nevztahovala na všechna řízení a bylo nutné zajistit pro předejití vleklým a dlouhým řízením zásadu koncentrace alespoň před rozhodnutím soudu prvního stupně. Nynější uplatnitelnost pak Jirsa vidí v následujícím: „*Podle § 119a může nanejvýš soud účastníky poučit z opatrnosti pro případy, kdy by odvolací soud dospěl k závěru, že nebyly splněny předpoklady pro předchozí zákonnou koncentraci (jde o určitou pojistku proti kasaci); jiný smysl poučení nemá.*“¹⁰¹

Praktické důsledky je možné na závěr této kapitoly demonstrovat na rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2016, sp. zn. 32 Cdo 137/2014, který argumentoval tímto: „*[O]statně v důsledku univerzality koncentrace řízení přichází ve sporných věcech poučení podle § 119a odst. 1 o. s. ř. v úvahu jedině za předpokladu, že řízení není vůbec koncentrováno, protože soud neposkytl poučení při přípravném jednání, popřípadě jestliže se nové skutečnosti či důkazy, které by na základě poučení účastníci mohli navrhnout či označit, týkají některé z výjimek z koncentrace řízení, respektive jestliže si soud uvědomil, že v rámci přípravného jednání neposkytl řádně poučení podle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. a napravuje to poučením podle § 119a o. s. ř. Z argumentace obsažené v odvolání dovolatele proti rozsudku soudu prvního stupně a v jeho dovolání nevyplývá nic takového, proč by měly důkazní návrhy, které dovolatel předložil až v rámci odvolání, splňovat předpoklady některé z výjimek zákazu novot, zakotvených v § 118b odst. 1 větě třetí o. s. ř.*“

2.2.3.4. Poučení o opravných prostředcích a výkonu rozhodnutí podle § 156 odst. 1

K povinnosti soudu poučit účastníky řízení o opravných prostředcích si dovolím pojednat jen ve stručnosti, neboť jde o instituty vykonávané soudy na denní bázi. V praxi jsou obdobou poučení ve formě kancelářských tiskopisů, avšak např. vadné nebo úplně absentující poučení může mít vliv na to, zda z hlediska zákona pozdě podané odvolání bude odvolacím soudem přijato.

V ideálním případě by řízení, jak bylo už mnohokrát uvedeno výše, mělo být zkoncentrováno ještě v přípravném řízení a účastníci o tomto byli řádně poučeni. Jednání by mělo proběhnout jediné, a to bez odročení či přerušení. Odročení je vhodné zejména, pokud jde o meritorně složitou věc, u níž je rozsudek taktéž rozsáhlý a je nutné pro jeho řádné vypracování delší časové období,

¹⁰⁰ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 807

¹⁰¹ *Ibidem.*

než pouze standardně nařízená přestávka. V každém případě následným úkonem je po vyhotovení samotného rozsudku jeho veřejné vyhlášení. Ust. § 156 odst. 1 dále stanovuje, že rozsudek vyhláší předseda senátu jménem republiky, který uvede výrok rozsudku spolu s odůvodněním, poučením o odvolání a možnosti výkonu rozhodnutí.

Povinnost poučit je ale celkem logicky vyloučena, pokud ústnímu vyhlášení nejsou přítomni účastníci, kteří jsou i adresáti takového poučení. Pokud však přítomni jsou, vyzve je poté předseda senátu, zda se vzdávají práva odvolat se proti rozsudku. Samotné vyhlášení rozsudku je nutné také řádně zaprotokolovat, popř. zachytit ve formě audio nebo videozáznamu. Protokol navíc musí obsahovat úplné znění rozsudku, vč. toho, zda byl odůvodněn a že bylo poskytnuto poučení, přičemž písemné a vyhlášené znění rozsudku se nesmí rozcházet¹⁰².

Obsah poučení vyplývá mj. z ust. § 204 odst. 1. Předseda účastníky podle něj účastníky poučí, že odvolání je třeba podat do 15 dnů od doručení písemného vyhotovení rozsudku. Řádné poučení by mělo dále obsahovat informaci pro účastníky, ke kterému konkrétnímu soudu by měly případné odvolání podat. Je vhodné dodat, že tento požadavek není vždy se vždy neshoduje s praxí nalézacích soudů prvního stupně. Takový postup je pak značně nevhodný, s přihlédnutím ke skutečnosti, že účastníci nejsou vždy zastoupeni odborníkem a podle mého názoru by takové poučení mohlo být za určitých okolností považováno za porušení čl. 36 odst. 1 Listiny ve smyslu obstruování v přístupu k soudu. Dodávám, že tato úvaha je přiléhavá tím spíše v případech rozhodnutí soudů vyšších instancí, kdy se opravný prostředek podává k soudu jinému než vydávajícímu rozhodnutí. V případě vyhlášení rozhodnutí soudem prvního stupně, je odvolání podáváno opět k tomuto soudu.

Zároveň, jak již bylo vysvětleno v úvodní části práce, nalézací druh civilního procesu předchází řízení exekučnímu. Z toho důvodu musí soud účastníka informovat, že pokud nebude jednat v souladu s rozsudkem, může být jeho povinnost vymáhána ve vykonávacím (obdobně o výkonu rozhodnutí informuje i odvolací soud). Pokud účastníci nejsou tímto způsobem poučeni, nemůže se přistoupit k exekuci.

V samotném vyhlášení může nastat situace, kdy soud chybně poučí účastníky o odvolání. Chybováno může být tím, že buď poučení soudu úplně absentuje nebo obsahuje zavádějící informace. Pokud poučení o možnosti uplatnění opravných prostředku úplně chybí, anebo je uvedeno chybně tak, že zkracuje účastníková práva (např. je uvedena kratší než zákonná odvolací lhůta, popř. není uvedena žádná, není uveden soud, k němuž lze odvolání podat, apod.), prodlužuje se tím lhůta k podání odvolání o 3 měsíce od doručení předmětného rozhodnutí. Druhou možnou

¹⁰² JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 756.

situaci je chybné poučení, které naopak účastníkovou odvolací práva rozšiřují, avšak stále v rozporu se zákonem. Bude tomu tak, když soud účastníky poučí, že mohou podat odvolání v delší než zákonné lhůtě, např. 30denní. Potom pro strany nastává delší lhůta na základě ust. § 204 odst. 2, věta první. To však platí pouze za premisy, že si soud chyby nevšimne a nevydá opravné usnesení s řádnou odvolací lhůtou (jinak je její začátek vázán na doručení takového usnesení).

2.3. Odvolací řízení

Odvolání je teorií vymezováno je jediný civilněprocesní řádný opravný prostředek proti rozhodnutí soudu, přičemž může směřovat proti rozsudku i usnesení¹⁰³. Řádnost opravného prostředku je dána tím, že se jím může účastník bránit výhradně vůči nepravomocnému rozhodnutí. S tím je spojen jeho suspenzivní (odklad právní moci rozhodnutí) a devolutivní účinek (o odvolání rozhoduje zpravidla nadřízený soud druhého stupně). Odvoláním je možné se bránit podle § 201 proti rozhodnutím okresního soudu nebo krajského soudu rozhodujícího v prvním stupni, za předpokladu, že to jiné ustanovení zákona nevyklučuje. Účastníci jsou povinni podat odvolání v zákonné lhůtě 15 dní k soudu prvního stupně, proti jehož rozhodnutí obrana směřuje. Tento soud zkoumá vady podání a obecně i podmínky (subjektivní i objektivní) přípustnosti odvolání.

Po obdržení odvolání je nutné postupovat v souladu s poučovací povinností soudu, neboť jde o klasické podání podle ust. § 43. V tomto lze odkázat na výklad na kapitole „*Poučení o následnících nedoplnění podání podle § 43 OSŘ*“ výše, protože poučení odvolatele je upraveno týmiž pravidly.

Samotné řízení před odvolacím soudem upravují ustanovení § 211 až § 216 OSŘ. Zprvu je vhodné uvést, že úvodní ustanovení o řízení před odvolacím soudem (§ 211) vyslovuje požadavek, aby v případech zákonem nevykloučených, byla použita pro úpravu řízení ustanovení vztahující se k jednání před soudem prvního stupně. Z toho (a samozřejmě i z generální poučovací klauzule v § 5) mj. vyplývá povinnost soudu druhého stupně poučovat účastníky řízení o jejich procesních právech a povinnostech v obecné rovině. Ohledně vedení řízení, pokud daný případ nespadá mezi výluky z jednání podle § 214 odst. 2, je zásadně nařízeno jednání podle § 214 odst. 1. Zároveň však platí, že pokud je pro objasnění věci nutné provedení dokazování, musí být v souladu se zásadou přímosti nařízeno jednání (a to i proti vůli účastníků) vždy¹⁰⁴. Odvolací soud po provedeném dokazování, pro nějž platí obdobné podmínky jako při dokazování před soudem I. stupně, rozhodne tak, že odvolání odmítne (absence přípustnosti odvolání – např. je opožděné,

¹⁰³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 518.

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 539.

podáno neoprávněnou osobou podle ustanoveních § 211 a § 203 *a contrario*), potvrdí rozhodnutí soudu prvního stupně pro jeho věcnou správnost, případně toto rozhodnutí změní,¹⁰⁵ anebo dojde k jeho zrušení¹⁰⁶.

V další kapitole si dovoluji podrobněji rozebrat problematiku § 213b, neboť jde o jedno z nejvýznamnějších ustanovení OSŘ týkající se poučovací povinnosti soudu v odvolacím řízení.

2.3.1. Postup odvolacího soudu podle § 213b odst. 1 a 2

Institutu neúplné apelace, která ovládaná odvolací řízení a jejím důsledkům byl věnován výklad k poučovací povinnosti podle ustanovení § 119a, na který je tímto odkázáno.

Ustanovení § 213b je ve sporném řízení se systémem neúplné apelace pevně spjato, stejně jako s koncentrací řízení a s ní nutným poučením účastníků. Stanovuje, že soud v odvolacím řízení postupuje podle § 118a, ledaže by to vedlo k uplatnění nových skutečností nebo důkazů v rozporu s ust. § 205a (v případě odvolatelů – účastníků) nebo § 211a (v případě odvolatelů odlišných od účastníků). Druhý odstavec předmětného ustanovení prohlašuje porušení ust. § 118a soudem prvního stupně za vadu řízení, avšak pouze za předpokladu, že vyplyne potřeba uvést další tvrzení či důkazy z odlišného právního názoru soudu druhého stupně.

První odstavec tedy představuje určité omezení povinnosti soudu druhého stupně poučit účastníky podle § 118a (viz předchozí výklad). Pokud by poučení odvolacího soudu mělo mít za následek, že by účastník mohl podle uvedeného ustanovení uplatňovat novoty jiné než v ustanoveních § 205a a § 211a, popř. by vedlo k možnosti uplatnění práv, jejichž výkon OSŘ dle § 216 neumožňuje, pak soud účastníkovi takové poučení poskytnout nesmí. Tato premisa však platí pouze za situace, kdy soud prvního stupně řádně plnil svou poučovací povinnost ve vztahu ke koncentraci řízení. Odvolacímu soudu druhého stupně je v řízení uložen poučovací postup podle § 118a, pouze pokud by k uplatnění následujících novot, které:

a) se týkají podmínek řízení, věcné příslušnosti soudu, vyloučení soudce (přisedícího) nebo obsazení soudu;

b) jimi má být prokázáno, že v řízení došlo k vadám, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci;

¹⁰⁵ Zde se projevuje zejména záměr aktuálního občanského řádu soudního, aby se odvolací instance nestavěly do role výhradně kasačního soudu, ale pokud možno rozhodovaly sami meritorně.

¹⁰⁶ Ačkoliv zákonodárce stanovil možnost kasace rozhodnutí spíše jako výjimku pro situace, kdy nelze rozhodnout potvrzením nebo změnou napadeného rozhodnutí, v praxi dochází ke kasaci soudy až extenzivním způsobem.

c) jimi má být zpochybněna věrohodnost důkazních prostředků, na nichž spočívá rozhodnutí soudu prvního stupně;

d) jimi má být splněna povinnost tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti nebo důkazní povinnost, a to za předpokladu, že pro nesplnění některé z uvedených povinností neměl odvolatel ve věci úspěch a že odvolatel nebyl řádně poučen podle § 118a odst. 1 až 3;

e) odvolatel nebyl řádně poučen podle § 119a odst. 1;

f) nastaly (vznikly) po vyhlášení (vydání) rozhodnutí soudu prvního stupně.

V případech, v nichž soud nepostupoval, jak mu ust. § 118a ukládá, je možné rozlišovat mezi poučením podle odst. 1 až 3 a poučením dle odst. 4. Poslední jmenované je tím méně složitým, a proto je vhodnější začít právě jeho vysvětlením.

Soud prvního stupně, který nezastoupené účastníky v řízení řádně nepoučí „o jiných právech“ (než těch uvedených v odstavcích 1 až 3) dává za vznik vadě řízení, kterou však může jednoduše konvalidovat odvolací soud tím, že sám dá účastníkům vhodné poučení. Jestliže by však důsledkem takového poučení bylo uplatnění novot (neuvedených v ust. § 205a, resp. § 211a), bylo by řízení stíženo vadou¹⁰⁷. Pak shledá-li odvolací soud, že taková vada mohla způsobit nesprávnost meritorního rozhodnutí, odvolací soud bude postupovat podle §219a odst. 1 a při přihlédnutí k ust. § 212a odst. 5 napadené rozhodnutí zruší.

Soud prvního stupně mohl také pochybit v poučovací povinnosti podle § 118a odst. 1 až 3 a rozhodl ve věci na základě závěru o neunesení důkazního břemene, aniž by účastníka před těmito důsledky varoval, jak tato ustanovení předpokládají. Za takovýchto okolností může odvolací soud tuto vadu sanovat tím, že potřebné poučení účastníkům opět poskytne sám.

Pokud strana sporu na toto dodatečné poučení ve lhůtě nereaguje a nepostupuje dle poučením mu uložené povinnosti, odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdí, protože závěr prvoinstančního soudu o neunesení důkazního břemene bude v souladu s objektivní realitou.

Jestliže však účastník poučení využije a uplatňuje novoty (na podporu svého nároku či obranu proti nároku protistrany), odvolací soud sám doplní dokazování za podmínek stanovených § 213 a § 213a, následkem čehož sám ve věci rozhodne v souladu s apelační zásadou. Důsledkem uvedeného bude buď potvrzení rozhodnutí nalézacího soudu pro jeho věcnou správnost podle § 219 anebo jeho změna podle § 220.

Občanský soudní řád v této souvislosti dále stanovuje významnou premisu v ust. § 213 odst. 4, věta za středníkem – doplnění dokazování odvolacím soudem je možné pouze za předpokladu,

¹⁰⁷ Opět lze připomenout, že příkladem takového poučení by mohla být námitka promlčení, k jejíž prokázání je však nutné soudu předložit hmotněprávní důkazy o promlčení práva.

že není třeba provést rozsáhlé dokazování a zároveň k prokazované skutečnosti dosud nebylo provedeno žádné, popř. zcela nedostatečné dokazování. Dojde-li k naplnění těchto podmínek, musí odvolací soud zvolit postup dle ust. § 219a odst. 2 a napadené rozhodnutí zrušit za účelem, aby soud prvního stupně znovu řádně účastníka řízení poučil, provedl celé dokazování a rozhodl definitivně a bez vad.

Ke kasaci rozhodnutí povede rovněž situace předestřená odstavcem druhým § 213b. Zde odvolací soud posuzuje věc podle odlišného právního posouzení než soud I. stupně, které zakládá povinnost soudu poučit účastníky podle ust. § 118a odst. 1 až 3. Důsledkem pak je i nutnost účastníků uplatnit novoty zapovězené ust. § 205a, popř. § 211a. V odvolacím řízení ovládaným principem neúplné apelace by byl takový postup nepřijatelný a soud tak bude postupovat v souladu s ust. § 219a odst. 1 a napadené rozhodnutí zruší.

Tato situace však nenastane, pokud soud druhého stupně dojde k závěru odlišného právního posouzení, avšak sezná, že rozhodnutí ve věci samé postačí stávající rozhodné skutečnosti uplatněné v předcházejícím řízení¹⁰⁸. Diferenciačním prvkem je tedy skutečnost, zda k objasnění skutkového stavu bude nutné přinést do řízení další nova a účastníky nutně i poučit nebo ne.

Závěrem lze dodat, že poučovací povinnost, ačkoliv se tak nemusí mnohým zdát, zastává nezastupitelnou roli v civilním procesu. Pokud účastník, spíše však jeho zástupce, který je znalý poučovací povinnosti, pečlivě sleduje poučovací úkony soudu v jednotlivých fázích řízení (resp. neplnění této povinnosti), může zvrátit rozhodnutí nalézacího soudu tím, že jej odvolací soud bude muset zrušit, a tím získá druhou šanci na přesvědčení soudu prvního stupně o své pravdě. Taková příležitost je v civilním řízení nedocenitelná a není náhodou, že jedním z nejčastějších důvodů kasace rozhodnutí soudů prvního stupně je právě nedůsledné poučování podle ust. § 118a¹⁰⁹.

Pro vynesení rozhodnutí včetně v něm uvedeného poučení platí v podstatě stejná pravidla jako u výše rozebíraného vynesení rozhodnutí nalézacího soudu. Nejvýznamnějšími rozdíly jsou nad rámec uvedeného následující. Lhůta pro podání dovolání činí podle § 240 odst. 1 dva měsíce od doručení rozhodnutí odvolacího soudu. V případě chybného poučení soudu o delší, než zákonné lhůtě je podle odstavce 3. lhůta taktéž zachována. Soud je ale oprávněn vydat usnesení pro zjevnou nesprávnost předmětného rozhodnutí, přičemž musí dát účastníkům opět dvouměsíční lhůtu od doručení takového usnesení a tentokrát je už poučit správně¹¹⁰. Pokud však poučení o možnosti dovolání rozhodnutí úplně absentuje (popř. uvedeno je, ale nesprávně tak, že zkracuje práva strany

¹⁰⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. 33 Cdo 4513/2015.

¹⁰⁹ JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 789.

¹¹⁰ SVOBODA, K. Opravné prostředky. Civilní proces z pohledu účastníka. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 408.

sporu), chybí lhůta k dovolání nebo informace, ke kterému soudu jej má účastník podat, ust. § 240 odst. 3 lhůtu prodlužuje na tři měsíce od doručení rozhodnutí soudu II. stupně.

Otázkou zůstává, zda začíná běžet nová lhůta k podání dovolání podle § 240 odst. 1, věta druhá v případě jakéhokoliv opravného usnesení odvolacího soudu, tedy i takového které se netýká výroku rozhodnutí. Svoboda se k tomuto vyjadřuje následujícím způsobem: „*Přikláníme se k tomu, že tento následek má jakékoliv opravné usnesení. Náš postoj lze podpořit jednak tím, že dovolatel by měl mít v době sepisu dovolání k dispozici řádné dovolání, jež ob stojí i v poměrně přísných požadavcích, které na ně klade § 241a odst. 2 OSŘ.*“¹¹¹

Na straně druhé však stojí Vojtek, který ke komentovanému ustanovení uvádí, že „*musí jít o opravné usnesení, které se týká výroku rozhodnutí*“¹¹²

K tomu si dovolím uvést, že se ani s jedním z uvedených rozhodnutí nemůžu plně ztotožnit. Předně bych se rád vyzemil proti argumentu Vojtka. Jak Svoboda správně uvádí, pro strategii formulování textu dovolání jsou naprosto zásadní nejen výroky předmětného rozhodnutí, ale i jeho odůvodnění. Omezením se na výrok rozhodnutím by tak podle mého názoru došlo k významnému zkrácení práv dovolatele, a to výhradně pochybením soudu. Nelze však ani se Svobodou zcela souhlasit, protože opravné usnesení se může týkat i zjevných a právně nerelevantních nesprávností odůvodnění. Takové na věcnou správnost rozhodnutí nemají vliv a nijak se nedotýkají případné argumentace pro podání dovolání. Přijetím argumentu Svobody v celé šíři by tak podle mého názoru došlo k porušení principu rychlosti a hospodárnosti (která je součástí práva na spravedlivý proces ve smyslu EÚLP) a jím uvedené řešení tedy dle mého názoru také není optimální.

Přikláním se tedy k řešení mezi oběma výše uvedenými pohledy – k prodloužení lhůty ve smyslu ust. § 240 odst. 1 OSŘ by mělo dojít vždy, když se opravné usnesení dotýká výroku, ale také když se týká podstatné části usnesení (tzn. nikoliv např. chybná, avšak právně bezvýznamná jeho součást). Otázku, zda jde o podstatnou skutečnost způsobující obnovení běhu lhůty pro podání dovolání by měl podle mého názoru vyřešit přímo soud v odůvodnění usnesení. Vzhledem k tomu, jak významným prvkem dovolání v řízení je a s přihlédnutím k tomu, že případné usnesení soudu prvního stupně o odmítnutí dovolání pro opožděnost není v zásadě vyloučeno z dalšího přezkumu, jeví se mi takové řešení jako optimální v rámci balancování mezi jednotlivými právy chráněnými zájmy.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 410.

¹¹² JIRSA, J. a kol. op. cit. pozn. 24, s. 1328.

2.4. Dovolací řízení

Dovoláním je možné se bránit proti pravomocnému rozhodnutí odvolacího soudu – jde o mimořádný opravný prostředek. Ze své podstaty nemá na rozdíl od odvolání suspenzivní účinek právní moci rozhodnutí, odklad právní moci nebo vykonatelnosti však možný je za podmínek stanovených ust. § 243. Další vlastností dovolání je jeho centrální devolutivní účinek. Poté, co soud prvního stupně posoudí předpoklady přípustnosti podání, rozhoduje ve věci Nejvyšší soud zásadně vždy.

Vzhledem k možnému zasažení do právní moci a vykonatelnosti rozhodnutí, které již takové účinky má, je dovolání možné jen ze zákonem stanovených důvodů restriktivní povahy. V dovolacím řízení stanovil zákonodárce jako nutnou podmínku přípustnosti tohoto opravného prostředku tzv. advokátní přímus – povinné zastoupení advokátem nebo notářem, a to ustanovením § 241 odst. 1. Z pohledu účastníka, který dovoláním napadnul výrok rozhodnutí soudu II. stupně, bude výsledkem (úspěšného) řízení změna, avšak většinou spíše kasace napadeného rozhodnutí.

Winterová¹¹³ kromě přezkumu zákonnosti rozhodnutí odvolacích soudů a ochrany zásady spravedlivého procesu spatřuje význam dovolání ještě v tom, že jeho prostřednictvím sjednocuje Nejvyšší soud judikaturu civilní soudní soustavy. Zároveň dodává, že ačkoliv „*nemají rozhodnutí Nejvyššího soudu v našem právním systému obecnou závaznost, fakticky na sjednocování judikatury působí.*“¹¹⁴ S tímto není možné jinak než souhlasit. Téměř každý advokát, který chce svůj případ vyhrát, bude své argumenty podporovat judikaturou dovolacího soudu.

Prvním důvodem je, že soudci Nejvyššího soudu by měli být ti „*nejlepší z nejlepších*“ a jejich rozhodnutí má pak do jisté míry validitu danou autoritou. Druhým důvodem je, že při trpělivém uplatňování opravných prostředků se v případě nerespektování judikatury dovolacího soudu případ před něj stejně dostane a ten by pak měl, v souladu se zásadou předvídatelnosti soudních rozhodnutí, rozhodnout stejně jako v minulosti.

2.4.1. Poučovací povinnost soudu – nenařízené jednání

Samotná poučovací povinnost soudu je v dovolacím řízení značně omezena oproti předchozím procesním stádiím. Tento závěr vyplývá zejména z ustanoveních § 243a odst. 1 a § 243b. První jmenovaný vyjadřuje zásadu, že dovolací soud ve věci zpravidla nenařídí jednání, ale pokud tak udělá, postupuje obdobně podle § 215 a § 216 odst. 3 upravující řízení před odvolacím

¹¹³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit. pozn. 1, s. 545.

¹¹⁴ *Ibidem.*

soudem. Je pravdou, že dovolací soud nařizuje jednání opravdu pouze výjimečně, tudíž není potřeba účastníky předvolávat a mizí tím i povinnost je poučit o případných následcích nedostavení se. Ust. § 243b stanovuje pravidlo, že řízení před dovolacím soudem je až na výjimky vedeno obdobně jako řízení před soudem prvního stupně s výslovným vyloučením ustanovení § 43¹¹⁵, 92, 95 až 99 a 107a. Toto ustanovení tedy sleduje úpravu před soudem prvního stupně zejména ve smyslu např. postavení účastníka řízení, jeho zástupce a jejich procesní úkony. Vzhledem k vyloučení ustanovení § 43, jež je jedním z nejdůležitějších „*poučovacích*“ ustanoveních, je i poučovací povinnost soudu značně limitována.

Povinnost soudu poučit účastníka řízení se tak projevuje převážně v rámci úkonů soudu prvního stupně podle ust. § 241b an, který zkoumá základní předpoklady podání jako je zachování advokátního přímusu, přípustnost dovolání, apod. V této souvislosti opět opakuji, že použití ustanovení § 43 zakládá v případě účastníkově vadného podání povinnost soudu vyzvat jej k opravě, poučení o případných následcích a musí mu být stanovena lhůta k opravě.

Důsledkem vyloučení uvedeného je ust. § 241b odst. 3, které vymezuje případ řádně zastoupeného účastníka, jehož podání však neobsahuje všechny náležitosti. Soud prvního stupně následně účastníka musí vyzvat s poučením o procesních důsledcích, avšak není účastníkovi poskytnuta žádná dodatečná lhůta. Na praktickém příkladě lze uvést zrádnost takového ustanovení:

Účastníkovi, resp. jeho právnímu zástupci je doručen rozsudek odvolacího soudu dne 15. 8. V advokátní praxi se zřídka stává, že by byl opravný prostředek podán v řádu prvních dnů po doručení napadaného rozhodnutí, takže prvostupňovému soudu může být dovolání doručeno dne 13. 10, tedy v zákonné dvouměsíční lhůtě. Účastník řízení, resp. jeho právní zástupce pak má pouze dva dny na opravu podání, a to ještě za předpokladu, že s ním soud prvního stupně promptně spolupracuje na vyřešení daného problému. Lze se domnívat, že zákonodárce stanovil postup z důvodu rychlosti řízení a kladením vyšších standardů na advokáty, což je jistě legitimní důvod. Zároveň je možné polemizovat, zda takový přístup není až příliš zasahující do účastnických práv. Je jisté, že nepřímá legalizace např. blanketních podání prodlužují řízení, uvedené ustanovení však dopadá na všechna podání, a to i vadná bez obstruujícího úmyslu. Za takových okolností se domnívám, že by bylo vhodnější řešení zachování aplikovatelnosti ust. § 43 s omezením, že prvostupňový soud nemůže dát ve výzvě delší lhůtu, než např. 3 dny, aby bylo zabráněno obstrukcím, ale zároveň byla zachována právní jistota účastníků řízení¹¹⁶.

¹¹⁵ Imperfektní podání a výzva k jeho doplnění, popř. opravení a poučení o následcích nevyhovění výzvě.

¹¹⁶ V této souvislosti dále odkazuji na odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové a soudců Vojtěcha Šimíčka, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka k výroku i odůvodnění usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 14/18, s v němž uvedenými argumenty se plně ztotožňuji.

Jiný režim má oprava podání dovolání z důvodu absence řádného zastoupení. Ust. § 241b odst. 3, věta druhá tuto situaci přímo vyjmenovává, přičemž výzva ke splnění řádného zastoupení musí být spojena se lhůtou, tzn. tímto je prolomena zákonná lhůta k podání dovolání a účastník je vázán novou lhůtou soudcovskou. Účastník musí být i v této výzvě v souladu s ust. § 5 řádně poučen o tom, že nebudou-li splněny zákonné předpoklady podání, bude dovolání odmítnuto (podle § 241b odst. 3, věta poslední).

Poučení je spojeno dále se samotným závěrem dovolacího řízení, kdy rozsudek či usnesení musí obsahovat informaci o možnosti opravného prostředku a že pokud účastník mající povinnost něco konat nebude plnit dobrovolně, může být přistoupeno k soudnímu výkonu rozhodnutí. Poučení o možné exekuci je obligatorní. To je i poučení o opravných prostředcích, ale vzhledem ke skutečnosti, že uvnitř civilní soudní soustavy není další opravný prostředek proti dovolání přípustný, lze uzavřít, že jeho (ač nesprávná) absence nebude zakládat jakoukoliv podstatnou vadu rozhodnutí.

2.4.2. Poučovací povinnost – nařízené jednání s akcentem na poučovací povinnosti dle § 118a

V pojednání shora již bylo nastíněno, že v souladu s ust. § 243a odst. 1 dovolací soud v zásadě rozhoduje bez jednání. Nařízené jednání však vyloučeno není (ačkoliv v praxi soudu se to opravdu moc často nestává). Zákon přitom možnost nařídit jednání váže pouze na podmínku „*považuje-li to [dovolací soud] za potřebné*“. Ústavní a Nejvyšší soud se v minulosti opakovaně zamýšlely, zda má dovolací soud povinnost nařídit jednání, jestliže mění rozhodnutí soudu II. stupně podle ust. § 243b odst. 1, písm. b). Tato otázka činila civilním soudům (ale i soudu ústavnímu) dlouhodobě problémy, neboť muselo být zkoumáno, zda není uvedené ustanovení protiústavní.

V úvodu této práce je rozebrána zásada kontradiktornosti, jež je předpokladem spravedlivého procesu. Z této zásady vyplývá, že rozhodnutí soudu musí být založeno výlučně na předmětu diskuse stran, resp. co jimi bylo předloženo k diskusi. Tomu samozřejmě musí předcházet i řádné poučení soudu.

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2017, sp. zn. IV. 216/16 se nad uvedeným také zamýšlel, přičemž akcentoval zejména princip kontradiktornosti ve výše uvedeném smyslu¹¹⁷ a závěr, že veškerá konečná rozhodnutí ve věci samé musí být přijímána v souladu s právem na kontradiktorní řízení. V předmětném nálezu byl dále vysloven požadavek, aby každá strana měla možnost nejen

¹¹⁷ Přesněji, Ústavní soud z principu kontradiktornosti dovodil, že „rozhodnutí soudu nemůže být založeno na ničem, co nebylo předmětem diskuse stran, resp. co jim nebylo předloženo k diskusi.“

předložit důkazy a argumenty, jež sama považuje za nutné, aby její nároky uspěly, ale mohla se i seznámit se se všemi důkazy a byla oprávněna vznést vůči nim připomínky za účelem ovlivnit rozhodnutí soudu. Závěry Ústavního soudu jsou v tomto judikátu obecného charakteru.

Nad uvedeným se pozastavuje Svoboda¹¹⁸ a vyslovuje názor, že aplikace ust. § 118a odst. 1 až 3 (a s tím i spojené poučení) je přílehlavá pouze za okolností, když soud aplikuje právní normu s relativně neurčitým obsahem, a to jiným způsobem, než ji vyložil odvolací soud a než si ji vykládá dovolatel. Za další situaci, kdy je postup dle uvedeného ustanovení nutný, vidí, když rozhoduje meritorně v případě kolize právních norem – potom by dle Svobody měl soud poučit strany, co pokládá za podstatné pro rozhodnutí, aby se mohli účastníci vyjádřit a názor soudu, popř. ještě zvrátit. Dále Svoboda varoval, že důsledným uplatňováním nálezem vyslovených požadavků na řízení by při důsledné aplikaci mohla být způsobena „zrušovací lavina“ kasací rozhodnutí Nejvyššího soudu, protože převážná část jeho změnovacích rozhodnutí jsou rozhodována tzv. „od stolu“¹¹⁹.

Uvedené negativní dopady vyřešil Ústavní soud svým usnesením ze dne 7. 1. 2020, sp. zn. I. ÚS 440/19, s jehož závěry lze jen souhlasit a dovolím si závěrem mojí práce jeho předmětnou část citovat:

„Stěžovatel dále namítal, že za situace, kdy Nejvyšší soud dospěl k odlišnému závěru, než soud prvního stupně a odvolací soud, bez jednání a možnosti účastníků dovolacího řízení se vyjádřit, došlo k porušení jeho práva na veřejné projednání věci dle čl. 38 odst. 2 Listiny. K tomu Ústavní soud uvádí, že dle § 243a odst. 1 o. s. ř. rozhoduje dovolací soud zpravidla bez jednání. Nadto je třeba konstatovat, že dovolací soud vycházel ze skutkových zjištění obecných soudů, na základě nichž pouze došel k odlišnému právnímu názoru, což není v rozporu s právem na spravedlivý proces. Pokud právní závěry vycházejí z odpovídajících skutkových zjištění a změněný právní názor nevyžaduje změnu nebo doplnění skutkových zjištění, není třeba provádět dokazování ani nařizovat jednání. V uvedeném postupu dovolacího soudu nelze spatřovat překvapivost nebo nepředvídatelnost, a to ani za situace, kdy rozsudky soudu prvního stupně a odvolacího soudu pouze změnil a nikoli zrušil, neboť tato možnost je mu dána při splnění podmínek § 243d odst. 1 písm. b) o. s. ř.“

¹¹⁸ SVOBODA, K. Opravné prostředky. Civilní proces z pohledu účastníka. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 494.

¹¹⁹ *Ibidem*.

Závěr

Cílem předkládané diplomové práce bylo vytvořit uceleného průvodce určenou pro širokou škálu čtenářů. Průvodce poučovací povinností jsem koncipoval, aby dokázal srozumitelně provést i právnícky nepřilíš vzdělaného čtenáře dynamickou problematikou procesu poučení účastníků, ale současně měl co nabídnout i právnícké obci v této oblasti zkušenější. Z tohoto důvodu vychází značná část práce převážně z aktuální judikatury. V textu je pracováno i s rozhodnutími staršího data, ale aplikoval jsem na problematiku pouze taková, která se ukázala jako ustálená. Tuto skutečnost se snažím demonstrovat na recentnějších rozhodnutích Ústavního a Nejvyššího soudu, která starší rozhodnutí svou činností potvrzují.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části, přičemž v první části se ve stručnosti věnuji teoretickým východiskům poučovací povinnosti a její roli v komplexním právu na spravedlivý. Má diplomová práce však cílí zejména na praktické využití, a proto jsem v ní akcentoval zejména současný právní stav. Druhá část této práce nazvaná Průvodce poučovací povinností soudů v civilním řízení si klade za cíl vytvořit pro čtenáře prostor, v němž jej provede danou problematikou celým sporným řízením od zahájení řízení u nalézacího soudu až po řádné a mimořádné opravné prostředky.

V úvodní části je proto rozebíráno základní ustanovení poučovací povinnosti soudů podle § 5 OSŘ a jsou zkoumány formální požadavky poučení. Největší pozornost je věnována řízení v prvním stupni. Tento úsek práce pojednává o jednotlivých dílčích poučovacích povinnostech od zahájení řízení u prvoinstančního soudu, následuje přes přípravu jednání a směřuje k samotnému jednání a vydání rozhodnutí. Důraz jsem zde kladl zejména na poučení ve spojení s koncentrací řízení, neboť jde v případě pochybení soudu o velmi významnou vadu, která může vést a často vede až ke zrušení rozhodnutí.

Vzhledem k tomu, že povinnost soudů poučovat účastníky řízení prozařuje civilním řízení ve všech jeho stupních, další část průvodce rozebírá tento institut a příslušné povinnosti před odvolacím soudem. Na tomto místě je čtenářům v krátkosti představeno odvolací řízení jako řádný opravný prostředek, jeho role a podrobněji jsem se věnoval otázce poučení ve spojení s ustanovením § 213b OSŘ, které představuje významné východisko poučovací povinnosti druhoinstančního soudu.

Závěrečná část průvodce nabízí čtenářům vhled do dovolacího řízení a jeho smyslu v civilním sporném procesu. Poučovací povinnost dovolacího soudu je s ohledem na své mimořádné postavení do velké míry omezena oproti předchozím fázím řízení, nicméně nelze ji opomínat. Zejména v reakci na rozhodovací praxi Ústavního soudu jsem tuto část práce rozdělil na dvě části

a věnoval se situaci, kdy Nejvyšší soud rozhoduje bez nařízeného jednání a srovnával je s poučovací povinností soudu při nařízení jednání.

Seznam použitých zkratek

ESLP	Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku
EÚLP	Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších protokolů
Listina	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
občanský zákoník	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ¹²⁰	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava české republiky
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
zákon o soudech a soudcích	zákon č. 6/2002 Sb., zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů

¹²⁰ Jestliže diplomová práce odkazuje na určitý zákon, který není uveden, je zamýšlen odkaz na zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

COUFALÍK P., *Procesněprávní vztah*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 224 s. ISBN 978-80-7400-786-6.

HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1481 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

HROMADA, M. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 112 s. ISBN 978-80-7400-463-6.

JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář*. Kniha I. § 1-2501 občanského soudního řádu. Vydání čtvrté, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2023, 1448 s. ISBN 978-80-7676-644-0.

KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J. BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1696 s. ISBN 978-80-7400-365-3.

KOPECKÝ, M. *Správní právo. Obecná část*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck., 2019, 573 s., ISBN 978-80-7400-820-7.

MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 576 s. ISBN 978-80-7357-879-4.

SVOBODA, K. *Opravné prostředky. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 544 s. ISBN 978-80-7400-774-3.

REMEŠ, J. *Praktický úvod do civilního řízení sporného*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 464 s. ISBN 978-80-7400-871-9.

SVOBODA, K. *Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 712 s. ISBN 978-80-7400-733-0.

SVOBODA K., SMOLÍK P., LEVÝ J., DOLEŽÍNEK J. a kol., *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1840 s. ISBN 978-80-7400-828-3.

WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 648 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

PODANÝ, J. *Zástupce pro doručování písemností*. In: SVOBODA, K a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022 [online]. [cit 23-06-05] Dostupné

[z:https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpwk232ge4dexzrfzwwexzrhe3dgxzzhfpaxazrugzrq#](https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpwk232ge4dexzrfzwwexzrhe3dgxzzhfpaxazrugzrq#)

GERLOCH, A. *Právní principy*. In: HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 [online]. [cit 23-05-25] Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxha4tbozxsx3qojuw4y3job4q#>

RYCHTÁŘOVÁ, M., JANDOVÁ, H. *Projednáni věci bez nařízení jednání – souhlas by měli účastníci dát jen s náležitou opatrností*. *Advokátní deník* [online], 10. 8. 2020, [cit 23-06-11]. Dostupné z: https://advokatnidenik.cz/2020/08/10/projednani-veci-bez-narizeni-jednani-souhlas-by-meli-ucastnici-dat-jen-s-nalezitou-opatrnosti/#_ftn8

GONDEKOVÁ, Š. *Poučovací povinnost a dokazování prováděné odvolacím soudem*. *Bulletin advokacie* [online], 4. 3. 2016, [cit 23-06-09]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/poucovací-povinnost-a-dokazování-prováděné-odvolacím-soudem>

JIRSA, J. *Důkaz výslechem statutárního zástupce právnické osoby*. *Právní prostor*. [online] 2. 6. 2015 [cit 23-05-28] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/judikatura/procesni-pravo/dukaz-vyslechem-statutarniho-zastupce-pravnicke-osoby>

3. Seznam použitých právních předpisů

Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších protokolů;

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů;

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů;

4. Seznam použité judikatury

Rozhodnutí Ústavního soudu:

Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. **Pl. ÚS 33/97**. Dostupný z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-33-97;>

Usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2018, sp. zn. **IV ÚS 3/18**. Dostupné z: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2018/IV._US_3_18_an.pdf;](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2018/IV._US_3_18_an.pdf)

Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 3. 1998, sp. zn. **III. ÚS 480/97**. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=3-480-97;>

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 9. 2020, sp. zn. **IV.ÚS 1247/20**. Dostupný z: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2020/IV._US_1247_20_an.pdf;](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2020/IV._US_1247_20_an.pdf)

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 27. 11. 2007, sp. zn. **II. ÚS 1331/07**. Dostupný z <http://kraken.slv.cz/II.US1331/07;>

Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 11. 2016, sp. zn. **IV. ÚS 3769/16**. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=I5-3769-16;>

Usnesení Ústavního soudu ze dne 1. 10. 2007, sp. zn. **I. ÚS 239/05**. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqg5pxk427giztami;>

Nález Ústavního soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. **Pl. ÚS 13/15**. Dostupný z: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2016/Pl._US_13_15_vcetne_disentu.pdf;](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2016/Pl._US_13_15_vcetne_disentu.pdf)

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2016, sp. zn. **I. ÚS 1024/15**. Dostupný z: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2016/I._US_1024_15_an.pdf;](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2016/I._US_1024_15_an.pdf)

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 1. 2021, sp. zn. **III. ÚS 3207/20**. Dostupný z: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2021/III._US_3207_20_na_web.pdf;](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2021/III._US_3207_20_na_web.pdf)

Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2019, sp. zn. **Pl. ÚS 14/18**, vč. disentančního stanoviska. Dostupné z: [https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2019/Pl._US_14_18_vcetne_disentu.pdf;](https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2019/Pl._US_14_18_vcetne_disentu.pdf)

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2017, sp. zn. **IV. 216/16**. Dostupný z: https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-216-16_1;

Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2020, sp. zn. **I. ÚS 440/19**. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/I.US440/19>;

Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 10. 2009, sp. zn. **III. ÚS 2181/09**. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqhfpxk427gi3dcmq>;

Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2010, sp. zn. **II. ÚS 3089/10**. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/uscr/ii-us-3089-10-1>;

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. **I. ÚS 212/06**. Dostupný z: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-212-06>;

Rozhodnutí Nejvyššího soudu:

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 1999, sp. zn. **21 Cdo 2588/98**;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2016, sp. zn. **33 Cdo 23/2016**. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/33-cdo-23-2016>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 7. 2003, sp. zn. **29 Odo 215/2003**. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembqg5pwgxtguyte>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2020, sp. zn. **32 Cdo 3538/2019**. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/32Cdo3538/2019>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. **22 Cdo 2249/2005**. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/22Cdo2249/2005>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 3. 2022, sp. zn. **26 Cdo 3587/2021**. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/26-cdo-3587-2021>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2005, sp. zn. **29 Odo 344/2004**. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/29Odo344/2004>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2013, sp. zn. **30 Cdo 2250/2012**. Dostupný z: <http://kraken.slv.cz/30Cdo2250/2012>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 12. 2013, sp. zn. **21 Cdo 628/2013**. Dostupný z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembrprpxexzvgfwpwg2lw>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 7. 2019, sp. zn. **25 Cdo 1065/2019**. Dostupný z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/25-cdo-1065-2019>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2020, sp. zn. **28 Cdo 2137/2020**. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/28-cdo-2137-2020>;

Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. **31 Cdo 4616/2010**. Dostupný z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/31-cdo-4616-2010>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. **21 Cdo 1696/2005**. Dostupný z: <http://kraken.slv.cz/21Cdo1696/2005>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2014, sp. zn. **30 Cdo 3851/2013**. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/30-cdo-3851-2013>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2017, sp. zn. **22 Cdo 1749/2017**. Dostupný z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/22-cdo-1749-2017>;

Usnesení ze dne 23. 11. 2021, sp. zn. **IV. ÚS 1702/2021**. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/IV.US1702/21>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2022, sp. zn. **30 Cdo 3371/2021**. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/30-cdo-3371-2021>;

Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. **31 Cdo 619/2011**. Dostupný z: <http://kraken.slv.cz/31Cdo619/2011>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2015, sp. zn. **29 Cdo 1747/2015**. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/29Cdo1747/2015>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. **33 Cdo 4513/2015**. Dostupný z: <http://kraken.slv.cz/33Cdo4513/2015>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. **29 Cdo 1829/2011**. Dostupný z: <http://kraken.slv.cz/29Cdo1829/2011>;

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2019, sp. zn. **23 Cdo 833/2019**. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/23-cdo-833-2019>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2022, sp. zn. **29 Cdo 3027/2021**. Dostupný z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/29-cdo-3027-2021>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2022, sp. zn. **28 Cdo 3041/2022**. Dostupný z: <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/28-cdo-3041-2022>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2003, sp. zn. **21 Cdo 1491/2002**. Dostupný z: <http://kraken.slv.cz/21Cdo1491/2002>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2016, sp. zn. **32 Cdo 137/2014**. Dostupný z: <http://kraken.slv.cz/32Cdo137/2014>;

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. **33 Cdo 4513/2015**. Dostupný z: <http://kraken.slv.cz/33Cdo4513/2015>;

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva:

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. 6. 2011 ve věci Messier proti Francii, stížnost č. **25041/07**;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Assunçao Chaves proti Portugalsku ze dne 31. 1. 2012, stížnost č. **61226/08**;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Georgel a Georgeta Stoicescu proti Rumunsku ze dne 26. 7. 2011, stížnost č. **9718/03**;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Metalco Bt. Proti Maďarsku ze dne 1. 2. 2011, stížnost č. **34976/05**;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Övüş proti Turecku ze dne ze dne 13. října 2009, stížnost č. **50812/06**;

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci P., C. a S. proti Spojenému království ze dne 16. 7. 2002, stížnost č. **56547/00**;

Ostatní rozhodnutí:

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 11. 3. 2014, sp. zn. **64 Co 2/2014**. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptembrpxg4s7geyv6mjsl5zv6mzzg5qq;>

Abstrakt

Průvodce poučovací povinností v civilním soudním řízení

Tato diplomová práce se zaměřuje na vytvoření uceleného průvodce povinností soudu poučovat účastníky civilního sporného řízení. Překládaná práce si klade za cíl zejména provést čtenáře, bez ohledu na jejich právní vzdělání, aktuální problematikou procesněprávního institutu poučení, a to podle jednotlivých fází řízení. V úvodní části autor teoreticky vymezuje vybraná východiska poučovací povinnosti civilního soudu, ale většina pozornosti je věnována samotnému průvodci. V kapitolách praktické části se autor věnuje popisu jednotlivých fází civilního nalézacího řízení sporného s vysvětlením dílčích poučovací povinnosti. Práce dále nabízí vysvětlení problematiky poučení v průběhu řízení v odvolacím a dovolacím řízení. Jako východiska diplomové práce byla užitá zejména soudní judikatura především Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, která představuje praktický obrázek o současném pojetí poučovací povinnosti. Autor při zpracování práce dále vycházel z monografií, vysokoškolských učebnic, právnických časopisů a v nemalé míře čerpal informace z komentářové literatury. U vybraných témat nabízí pak autor i svůj pohled na danou problematiku a podrobuje jej kritické analýze.

Klíčová slova: Poučovací povinnost soudu, občanské sporné řízení, právo na spravedlivý proces

Abstract

Guide to the Obligation to Instruct in Civil Proceedings

The thesis aims to create a comprehensive guide to the court's obligation to inform participants in civil litigation. Translated work aims to familiarize the readers, regardless of their legal education, with the procedural and legal concept of informing, in accordance with the various stages of the proceedings. In the introductory part, the author presents theoretical part of the selected foundations of the civil court's obligation to inform, but most of the attention is devoted to the guide itself. In the practical chapters, the author describes the individual stages of the contentious civil proceedings, explaining the court's obligations to inform in each phase. The thesis also includes an analysis of informing during appellate and cassation proceedings. The thesis is primarily based on judicial jurisprudence, particularly that of the Constitutional Court and the Czech Supreme Court, which provides a practical insight into the contemporary understanding of the obligation to inform. In addition, the author relied on monographs, university textbooks, legal journals, and extensively utilized commentary literature as sources of information. For selected topics, the author also offers his own perspective on the issue and subjects it to critical analysis.

Key words: Court's Obligation to Inform, Civil Litigation, Right to a Fair Trial